

Daniel

Přehled

Autor: Daniel

Záměr:

- Připravit babylonského krále Nabuchodonozora na přijetí špatných zpráv kapitoly 4. budováním důvěry ve spolehlivost a pravdivost Danielových proroctví a všemohoucnost jeho Boha v předchozích kapitolách.
- Ujistit Izraelity (zajatce i první navrátilce do Země), že Bůh panuje nad dějinami a že jeho prorok Daniel říká pravdu, když mluvil o prodloužené době útisku před závěrečnou fází Božího království.
- Připravit generace vzdálené budoucnosti na pronásledování, které je bude čekat v době Antiocha IV. Epifana.
- Připravit věřící v ještě vzdálenější budoucnosti na příchod Mesiáše v době čtvrtého království.

Datum: Krátce po 539 př.Kr.

Klíčové pravdy:

- Daniel a jeho přátelé byli i v exilu Bohu věrní.
- Danielovi lze věřit, že říká pravdu, protože svou víru nikdy nezkompromitoval ani pod nátlakem svých otrokářů.
- Bůh je absolutní vládce nad veškerou historií.
- Otročtví Izraele je prodlouženo do doby, než se v nadvládě nad ním nevystřídají celkem čtyři království (z nichž Babylón je první), protože Boží lid se neodvrátil od svých hříchů.
- Přestože Izrael čeká v budoucnosti ještě spousta utrpení, Boží Pomazaný, Kristus, jednou přijde a přinese spásu.

Autor

Autorství knihy Daniel je mezi vykladači předmětem rozvěklých debat. Mnoho badatelů datuje vznik knihy mezi 170 a 165 př.Kr., do doby vlády Antiocha IV. Epifana, dávno poté, co žil prorok Daniel (tzv. „makabejské“ datování, srv. čl. [Kdo byl Darius Médský? 6](#) na str. ??). Toto datum je však v rozporu s knihou samotnou, která naznačuje, že Daniel je její hlavní autor ([9:2](#); [10:2](#)) a že byla sepsána krátce po dobytí Babylóna Cýrem v roce 539 př.Kr. Kromě toho Kristus sám explicitně spojuje knihu s prorokem Danielelem ([Mt 24:15](#))

Doba a místo vzniku

Spor o datování knihy Daniel zahrnuje tři základní problémy:

1. povahu proroctví,
2. údajné historické chyby v Danielovi a
3. jazykové rysy hebrejštiny a aramejštiny v knize.

Obecně vzato, izraelští proroci se primárně zabývali náboženskými a společenskými okolnostmi, které se týkaly jich samých a jejich vrstevníků. Když proroci předvíдали budoucnost, většinou se týkala blízkých událostí v dohlednu. Z toho důvodu jsou někteří interpreti toho názoru, že Danielova vize ohledně „krále Severu“ a „krále Jihu“ ([11:2–12:3](#)) je příliš podrobná na to, aby ji mohl sepsat Daniel, který žil nějakých 200–300 let před událostmi, zachycenými v proroctví.

Tento postoj však popírá nadpřirozený charakter proroctví, podobně jako v případě příležitostných praktik jiných proroků (např. [1Kr 13:2](#); [Iz 44:28](#)). Přestože pasáž [Da 11:2–12:3](#) je neobvyklá, určitě není nemožné, aby Daniel takové detaily znal; ostatně právě jemu Bůh zjevoval tajnosti jako nikomu jinému (srv. např. [2:19–23](#)).

Někteří zastánci pozdního datování argumentují historickými nepřesnostmi, které knize Daniel přiřítají. Zpochybňují Belšazarův vztah k Nabuchodonozorovi (viz [pozn. 5:2](#)), stejně jako i identitu Daria Médského (viz [pozn. 6:1](#)).

Navíc identifikují čtyři království, předpovězená Danielelem (kap. 2; 7), jako Babylón, Médeu, Persii a Řecko (včetně Seleucidů a Ptolemájů). Tato identifikace je však problematická, protože pro nezávislé Médské království v intervalu mezi královstvími Babylónským a Perským neexistuje historický důkaz. Perský král Cýr (550–530 př.Kr.) dobyl Médeu roku 549 př.Kr a Babylón 539 př.Kr. (viz poznámky [5:1](#) a [5:31](#)).

Advokáti raného datování knihy chápou sekvenci čtyř království jako předpověď Babylóna, Médo-Persie, Řecka a Říma. Tento pohled podporuje narážka na „Médy a Peršany“ v 5:28, která prokazuje, že autor považoval oba národy za součásti jednoho království.

Podporovatelé pozdního data namítají, že se v textu vyskytuje několik termínů vypůjčených z řečtiny k označení hudebních nástrojů (viz pozn. 3:5), podobně jako i pozdně hebrejské a aramejské výrazy (viz pozn. 2:4). Žádný z těchto argumentů však není přesvědčivý. Existuje nepřeborné množství důkazů o kontaktech mezi Řeky a národy Blízkého Východu před dobou Alexandra Velikého. Ty zcela postačují k vysvětlení existence minimálního počtu slov převzatých z řečtiny před Alexandrovým dobytím. Původní názvy hudebních nástrojů běžně provázejí své nositele bez odpovídajícího ekvivalentu v lokálním jazyce; srovnajme dnešní českou nepřekládanou terminologii, spojenou s hudebními nástroji: „gibsonka“, „jumbo“, „stratocaster“, „telecaster“, „Les Paul“, „stage piano“, „Hohnerka“, „humbucker“, „single-coil“ apod. Naopak: Zastánci makabejského datování mají problém, jak vysvětlit absolutní absenci výrazů, přejatých z řečtiny, *mimo* hudební terminologii. Kdyby kniha vznikla až za řecké vlády, obchodní, vojenská, a politická, administrativní apod. terminologie by se hemžila řeckými pojmy. Nic takového však v knize není.

Aramejšтина a hebrejšтина knihy Daniel může být datována kdekoli mezi pozdním šestým a raným druhým stoletím př.Kr. Jinými slovy, lingvistické důkazy nepřikládají příliš váhy žádnému z hledisek: ani pozdnímu, ani ranému datování.

Argument pro datum ve druhém století př.Kr. je v rozporu s biblickým tvrzením ohledně data a autorství knihy Daniel a pozdní datování neprokazuje dostatečně přesvědčivě. Datum krátce po 539 př.Kr. (viz 1:21) nejlépe odpovídá povaze proroctví, historickým datům i jazykové stránce textu.

Záměr a zvláštnosti

Daniel obsahuje dva různé druhy materiálu. V prvních šesti kapitolách je šest historických vyprávění; ve druhé polovině (kapitoly 7–12) jsou čtyři vize, téměř exkluzivně prediktivní. Mezi šesti příběhy první poloviny vyčnívá kapitola 2, protože také obsahuje předpověď.

Zkoumání obsahu historických vyprávění ukazuje, že jsou to nezávislé celky, poskládané k sobě s určitým záměrem. Vyprávění nenabízí ani historii Izraele pod babylónskou či perskou nadvládou, ani životopisné záznamy Daniela a jeho přátel. Má dva hlavní důrazy.

Na jednu stranu příběhy ukazují, jak Boží absolutní svrchovanost zasahuje do záležitostí všech národů (2:47; 3:17–18; 4:28–37; 5:18–31 6:25–28). Jeruzalém byl v troskách, Boží lid v zajetí a bezbožní vládcové se zdáli triumfovat, avšak Bůh zůstává svrchovaný. Podle své neochvějné vůle vstupuje mezi království tohoto světa, aby založil univerzální království, jemuž nikdy nebude konce.

Tyto příběhy zachycují Daniela a jeho přátele coby prominentní osoby v zemi svých otrokářů, ne však proto, že by zkompromitovali svou věrnost Bohu, ale naopak proto, že Boží požehnání je vyvýšilo. To je ústřední motiv, protože dodává na důvěryhodnosti Danielovým proroctvím, zejména těm, která hovoří o prodlouženém utrpení Izraele.

Vize kapitol 7–12 obsahují predikce budoucích časů, během nichž pravdivost vyprávění nabude pro Boží lid na významu. Ačkoliv Izraelité pod nadvládou Babylóňanů i Peršanů trpěli, nepostihl je žádný rozšířený a systematický útok na jejich víru. Ten nastal až s Antiochem IV. Epifanem, panovníkem nad Seleukovským impériem mezi roky 175–164 př.Kr, který usiloval vymýtit náboženství Židů a přinutit je přizpůsobit se řeckým náboženským praktikám. Mnoho Židů ho poslechlo, ale jiní se vzepřeli a trpěli protivenství. Jedním z hlavních důvodů pro sepsání knihy Daniel je připravit Boží lid na dobu Antiocha Epifana a povzbudit k vytrvalosti ty, kteří budou žít v nadcházejících časech pronásledování.

Kniha také vzhlíží až za dobu Antiocha Epifana ke Kristově příchodu, který jednou zničí všechna lidská impéria a nastolí své věčné království spravedlnosti a pokoje. Všechny tyto události mají Danielova proroctví na zřeteli. Kniha sloužila jako mocné povzbuzení pro Boží lid, trpící útlakem, a dodnes je pronásledovaným věřícím podnětnou inspirací.

Kristus v Danielovi

Danielova zaměřenost na obnovení Izraele po skončení vyhnanství obrací pozornost k Ježíšovi docela přímočaře. Podobně jako i někteří jiní proroci Daniel předpovídal Božímu lidu slavnou budoucnost, jejíž naplnění Nový Zákon spojuje s prvním a druhým příchodem Kristovým, stejně jako s celými dějinami církve.

Detaily naplnění Danielových vizí sice obklopuje řada kontroverzí, avšak základní struktura Danielových vizí nenechává nikoho na pochybách, že naplněním prorokových nadějí je Kristus.

Nejzřetelněji je to vidět na způsobu, jakým se Ježíš označuje za „Syna člověka“ (např. [Mt 9:6](#); [Mt 10:23](#); [Mt 12:8](#)). Daniel používal tento pojem ve významu Bohem vyvýšeného davidovského krále, reprezentujícího Boha na zemi. Ježíš, Mesiáš, je ultimátním davidovským Králem; jenom on naplňuje predikce o Synu člověka v Danielových vizích (viz [poznámky 7:13](#) a [7:14](#); viz teologický článek [Království Boží Mt 4](#)).

Kromě toho se Daniel v 9. kapitole dozvěděl, že Jeremjášova predikce 70 let vyhnanství bude prodloužena na „sedmdesát týdnů“ let ([9:24](#)), tedy asi 490 let. Tato předpověď dochází počátku svého naplnění v Kristově prvním příchodu. Prodléva koresponduje se sérií čtyř cizích impérií, která budou Boží lid utlačovat ([2:1–49](#)) a se skálou, která se stala „horou velikou a naplnila celou zemi“ ([2:35](#)) a kterou Daniel označuje jako „království, jež nebude zničeno“ ([2:44](#)). To je království Kristovo, které bylo inaugurováno jeho prvním příchodem, dodnes pokračuje a roste, a svého dovršení dosáhne při Kristově slavném návratu (viz teologické články [@”Království Boží” u Mt 4](#) a [@”Plán věků” u Žd 7](#)).

Daniel předvídal i jiné, ještě konkrétnější události, které v Novém Zákoně znovu vstoupily do popředí. Např. Ježíš se odvolává na Danielovu predikci o „otřesné ohavnosti“ (viz [@pozn. 9:17](#); [11:31](#); [12:11](#)), která původně ukazovala na zneuctění chrámu řeckým Antiochem IV. Epifanem (viz Úvod: Záměr a zvláštnosti) coby předobraz zničení chrámu římským generálem Titem v roce 70 po Kr. (viz [@”poznámky k” Mt 24:15](#) a [Mk 13:14](#)).

Většina křesťanů spojuje tuto typologii s Antikristem, jehož duch již ve světě působí (viz [@pozn. 1Jn 2:18](#)) a zjeví se v plnosti, zřejmě jako konkrétní osoba, v blízkosti Kristova návratu (viz [@pozn. 2Te 2:3](#)).

Daniel a jeho druhové

Léta třetího kralování Joakima krále Judského, přitáhl Nabuchodonozor král Babylonský k Jeruzalému, a oblehl jej. ²I vydal Pán v ruku jeho Joakima krále Judského, a něco nádobí domu Božího. Kterýž zavezl je do země Sinear, do domu boha svého, a nádoby to dal vnést do domu pokladu boha svého.

³Rozkázal také král Ašpenazovi, správci dvoranů svých, aby přivedl z synů Izraelských, z semene královského a z knížat, ⁴Mládence, na nichž by nebylo žádné poškrvny, a krásného obličje, a vtipné ke vši moudrosti, a schopné k umění i k nabývání jeho, a v kterýchž by byla síla, aby stávali na paláci královském, a učili se literárnímu umění a jazyku Kaldejskému. ⁵I nařídil jim král odměřený pokrm na každý den z stolu královského,

1:1–6:28 Vyprávění. První část knihy vyzdvihuje jednak Boží absolutní svrchovanost nad královstvími tohoto světa, jedna upřímnou odevzdanou věrnost Bohu, kterou Daniel a jeho přátelé projevovali. Daniel chtěl svým čtenářům vštípit přesvědčení, že přestože Boží lid někdy trpívá pronásledování, králové a království povstávají a hrouť se podle Božích záměrů. Daniel také učí, že Bůh se hojně odmění těm, kdo jemu, Danielovi, věnují pozornost coby Božímu mluvčímu. Tento materiál je rozdělen do šesti navzájem nezávislých vyprávění, každé v jedné kapitole a každé obsahující nějaký zázrak: Uchování rituální čistoty Danielem a jeho přáteli ([1:1–21](#)); Nabuchodonozorův sen ([2:1–49](#)); záchrana z ohnivě pece ([3:1–30](#)); Nabuchodonozorův druhý sen ([4:1–37](#)); soud nad Baltazarem ([5:1–31](#)) a záchrana Daniela ze lví jámy ([6:1–28](#)).

1:1–21 Uchování rituální čistoty. Prorok uvozuje kontext své knihy vyprávěním osobní historie (své i svých přátel) zajetí, vzdělání, věrnosti Bohu a služby králi Nabuchodonozorovi.

1:1 Joakima. Tj. 605 př.Kr.; téhož roku, kdy Nabuchodonozor porazil asyrsko-egyptskou koalici v bitvě u Karchemiše ([Jr 46:2](#)) a zahájil tak mezinárodní vzestup Babylónu k moci. Po bitvě u Karchemiše Nabuchodonozor zaútočil na Joakima ([2Kr 24:1–2](#); [2Pa 36:5–7](#)) a zajal Daniela a jeho přátele. To byla první ze tří Nabuchodonozorových invazí do Judska. Druhá nastala roku 597 př.Kr. ([2Kr 24:10–14](#)) a třetí 587 př.Kr. ([2Kr 25:1–24](#)). Zdánlivou diskrepanci mezi [Da 1:1](#) a [Jr 25:1](#) a [Jr 46:2](#) (kde Jeremiáš umísťuje Nabuchodonozorův útok na Joakima do Joakimova čtvrtého roku místo třetího) lze objasnit rozdílem mezi babylónským a židovským systémem chronologie. V babylónském systému, který používá Daniel, byl první rok vlády panovníka považován za „korunovační rok“ a vláda samotná se počítala až od prvního dne měsíce Nisan následujícího roku.

Nabuchodonozor král Babylonský. Nabuchodonozor přivedl Baby-

lónany k vítězství u Karchemiše v roce 605 př.Kr. coby korunní princ a velitel armády. Krátce po tomto vítězství se ujal babylónského trůnu po smrti svého otce Nabopolasara (626–605 př.Kr.). Nabuchodonozorova vláda (605–562 př.Kr.) tvoří většinu historického pozadí biblických knih Jeremiáš, Ezechiel a Daniel.

1:2 Vydal Pán. Porážka Izraele Babylónem není vysvětlitelná jen pouhou vojenskou a politickou analýzou oné doby. Bůh vždy jednal svrchovaně v záležitostech národů. Babylónany použil jako nástroj potrestání svého vlastního lidu za porušení smluvních závazků ([2Kr 17:15](#); [2Kr 17:18–20](#); [2Kr 21:12–15](#); [2Kr 24:3–4](#)).

Nádoby. Odkaz na nádoby z vypleněného chrámu, nikoliv zajatců. Deportace proběhly ve třech vlnách: První roku 605 př.Kr., kdy mezi odvezenými byl i Daniel; druhá roku 597 př.Kr., zahrnovala i Ezechiela. Třetí deportace, při které Babylónané zničili Jeruzalém a chrám, nastala roku 586 př.Kr.

Do domu boha svého. Hlavní božstvo babylónského panteonu byl Marduk (srv. [Jr 50:2](#)).

1:3 Z semene královského. Daniel a jeho přátelé patří mezi potomky Davidovy královské linie ([v. 6](#)), které Nabuchodonozor odvedl při první deportaci roku 605 př.Kr. (srv. [pozn. 2](#)).

1:4 Literárnímu umění a jazyku. Babylónská literatura byla psána komplikovaným sumérským a akkadským slabičným klínovým písmem primárně na hliněných tabulkách. Těchto dochovaných tabulek existují tisíce. Studium této literatury seznámilo Daniela a jeho přátele s polyteistickým světonázorem Babylónanů, plného kouzlení, čarodějnictví a astrologie. Mluvený jazyk pro běžné použití byla nicméně aramejšтина (srv. [2:4](#)), psaná snadno osvojitelným abecedním systémem.

1:5 Z stolu královského. Později se Joakimovi dostalo stejného zaoptření ([2Kr 25:27–30](#)).

1

i vína, kteréž on sám pil, a aby je tak choval za tři léta, a po dokonání jich aby stávali před králem. ⁶Byli pak mezi nimi z synů Juda: Daniel, Chananiáš, Mizael a Azariáš. ⁷I dal jim správce dvoranů jména. Nazval Daniele Baltazarem, Chananiáše pak Sidrachem, a Mizaele Mizachem, a Azariáše Abdenágem.

⁸Ale Daniel uložil v srdci svém, aby se nepoškvřoval pokrmem z stolu královského, a vínem, kteréž král pil. Pročež hledal toho u správce nad dvorany, aby se nemusil poškvřovat. ⁹I způsobil Bůh Danielovi milost a lásku u správce nad dvorany. ¹⁰A řekl správce nad dvorany Danielovi: Já se bojím pána svého krále, kterýž vyměřil pokrm váš a nápoj váš, tak že užrél-li by, že tváře vaše opadlejší jsou, nežli mládenců těch, kteříž podobně jako i vy chování býti mají, způsobíte mi to u krále, že přijdu o hrdlo.

¹¹I řekl Daniel služebníku, kteréhož ustanovil správce dvoranů nad Danielem, Chananiášem, Mizaelem a Azariášem: ¹²Zkus, prosím, služebníků svých za deset dní, a necht' se nám vaření dává, kteréž bychom jedli, a voda, kterouž bychom pili. ¹³A potom necht' se spatří před tebou tváře naše a tváře mládenců, kteříž jídají pokrm z stolu královského, a jakž uhlédáš, učiníš s služebníky svými. ¹⁴I uposlechl jich v té věci, a zkusil jich za deset dní.

¹⁵Po skonání pak desíti dnů spatřino jest, že tváře jejich byly krásnější, a byli tlustší na těle než všickni mládenci, kteříž jídali pokrm z stolu královského. ¹⁶Protož služebník brával ten vyměřený pokrm jejich, a víno nápoje jejich, a dával jim vaření. ¹⁷Mládence pak ty čtyři obdařil Bůh povědomostí a rozumností ve všelikém literním umění a moudrostí; nadto Danielovi dal, aby rozuměl všelikému vidění a snům.

¹⁸A když se dokonali dnové, po kterýchž rozkázal král, aby je přivedli, přivedl je správce dvoranů před Nabuchodonozora. ¹⁹I mluvil s nimi král. Ale není nalezen mezi všemi těmi, jako Daniel, Chananiáš, Mizael a Azariáš. I stávali před králem. ²⁰A ve všelikém slovu moudrosti a rozumnosti, na kteréž se jich doptával král, nalezl je desetkrát zběhlejší nade všechny mudrce a hvězdáře, kteříž byli ve všem království jeho.

²¹I zůstával tu Daniel až do léta prvního Cýra krále.

Nabuchodonozorův sen

2

Léta pak druhého kralování Nabuchodonozora měl Nabuchodonozor sen, a děsil se duch jeho, až se tudy i ze sna protrhl. ²I rozkázal král svolati mudrce, a hvězdáře i kouzelníky a Kaldejské, aby oznámili králi sen jeho. Kterážto přišli, a postavili se před králem. ³Tedy řekl jim král: Měl jsem sen, a předěsil se duch můj, tak že nevím, jaký to byl sen.

⁴I mluvili Kaldejští králi Syrsky: Králi, na věky buď živ. Pověz sen služebníků svým, a oznámímeť výklad.

1:6 Daniel, Chananiáš, Mizael a Azariáš. Charakteristická hebrejská jména. Dvě z nich obsahují prvek EL, znamenající „Bůh“, a dvě JAH, což je zkratka osobního Božího jména, které překládáme jako „Hospodin“. Daniel znamená „Můj soudce je Bůh“, Chananiáš „Hospodin je milostivý“, Mizael „Kdo je jako Bůh?“ a Azariáš „Hospodin mi pomáhá“.

1:7 Baltazar ... Sidrach ... Mizach ... Abdenágo. Přesný význam těchto jmen je předmětem diskusí. Převažují tyto názory: Baltazar: *Bel* [jiné jméno pro Marduka, hlavního boha babylónského panteonu] *chraň jeho život* nebo *Paní, ochraňuj krále*; Sidrach: *Velice se bojím (Boha)* nebo *Příkázání Aku* [sumérského měsíčního boha]; Mizach: *Jsem bezvýznamný* nebo *Kdo je to, co Aku?*; Abdenágo: *Služebník zářícího*.

1:8 Se nepoškvřoval. Důvod, pro který byl Daniel přesvědčen, že by ho králův pokrm poskvřil, není uveden. Pravděpodobně jídlo znamenalo porušení dietních předpisů Mojžíšova zákona (Lv 11:1–47), zakazujících konzumaci vepřového nebo masa nezbařeného krve (Lv 17:10–14). Také mohlo zahrnovat pokrmy, obětované babylónský modlám.

1:9 Milost a lásku u správce. Danielův osud v mnohém připomíná Josefův příběh (Gn 39–41).

1:12 Deset. Často se symbolickým významem dokonalosti nebo plného počtu. **!!! DOPSAT !!!** Abrahamova přímluva za Sodomu, poznámka nebo článek.

1:14 Uposlechl. Daniel neslibil, že se v případě zchátralejšího zevnějšku přizpůsobí a poslechnou nařízení v rozporu s Božím Zákonem. Je možné (a ve světle dalších kapitol i docela pravděpodobné), že už tehdy byli rozhodnutí neposlechnout bezbožného vladaře a raději zemřít, než zkompromitovat víru.

1:15 Tváře jejich byly krásnější. Bůh Danielovi a jeho přátelům poželal pro jejich věrnost Božímu Slovu (Dt 8:3; Mt 4:4). Nepřál jim smrt, která by je nejspíše čekala, kdyby byl správce s výsledkem nespokojen, a oni by přesto na svém odmítání rituálně nečisté stravy trvali (srv. pozn. 14).

1:17 Moudrost. Danielova moudrost se stala příslovečnou ještě za jeho života; Ezechiel říká králi Týru ironicky, že je moudřejší nad Daniela (Ez 28:3).

Vidění a snům. Daniel převyšoval i své přátele schopností interpretovat sny, pro kterou byl vyvýšen nade všechny ostatní, podobně jako kdysi Josef u faraonova dvora (Gn 40:8; Gn 41:16).

1:18 Když se dokonali dnové. Po třech letech, zmíněných ve v. 5.

1:20 Desetkrát. viz (pozn. 12).

Mudrce a hvězdáře. První výraz se vyskytuje také v Gn 41:8, 24 a Ex 7:11; druhý se objevuje pouze zde a v 2:2. Srv. (pozn. Gn 41:8).

!!! DOPSAT !!!

1:21 Léta prvního Cýra krále. Tj. Cýrovy vlády nad Babylónem, tedy 539 př.Kr. Daniel v roce 537 př.Kr. dosud žil (10:1); dožil se návratu Judejců ze zajetí do Země.

2:1–49 Nabuchodonozorův první sen. Daniel ve službách krále (mimo jiné) interpretoval jeho sny, což odhaluje nejen, že byl (Daniel) zahrnut Božím požehnáním, ale také že Bůh směřoval historii k nastolení svého království.

2:1 Léta pak druhého. První rok výcviku Daniela a jeho přátel byl zároveň Nabuchodonozorův „korunovační rok“. Druhý a třetí rok výcviku byl první a druhý rok Nabuchodonozorovy vlády. Mezi tímto tvrzením a dokončením tříletého výcviku mladíků (1:5) není žádná diskrépance: První Nabuchodonozorův rok byl Babylónany považován za „korunovační rok“ a druhý a třetí rok Danielovy výuky za první a druhý Nabuchodonozorovy vlády (viz pozn. 1:1).

Ze sna protrhl. Na Starém Blízkém Východě bylo běžné mít za to, že božstva promlouvají k lidem také skrze některé (hlavně velmi živé) sny. Nabuchodonozorovo zneklidnění je pochopitelné; poselství shůry mělo implikace pro budoucnost království. Zapomenutí snu bylo považováno za hněv božstva vůči adresátovi.

2:2 Mudrce, a hvězdáře i kouzelníky a Kaldejské. Viz pozn. 1:20.

2:4 Syrsky. Odsud až po konec kapitoly 7 je text psán aramejsky a ne

⁵Odpověděl král a řekl Kaldejským: Ten sen mi již z paměti vyšel. Neoznámíte-li mi snu i výkladu jeho, na kusy rozsekáni budete, a domové vaši v záchody obrácení budou. ⁶Pakli mi sen i výklad jeho oznámíte, daru, odplaty a slávy veliké důjdete ode mne. A protože sen i výklad jeho mi oznamte.

⁷Odpověděli po druhé a řekli: Nechat král sen poví služebníkům svým, a výklad jeho oznámíme.

⁸Odpověděl král a řekl: Jistotně rozumím tomu, že naschvál odtahujete, vidouce, že mi vyšel z paměti ten sen. ⁹Neoznámíte-li mi toho snu, jistý jest ten úsudek o vás. Nebo řeč lživou a chytrou smyslili jste sobě, abyste mluvili přede mnou, ažby se čas proměnil. A protože sen mi povězte, a zvím, budete-li mi moci i výklad jeho oznámiti.

¹⁰Odpověděli Kaldejští králi a řekli: Není člověka na zemi, kterýž by tu věc králi oznámiti mohl. Nadto žádný král, kníže neb potentát takové věci se nedoptával na žádném mudrci a hvězdáři aneb Kaldeovi. ¹¹Nebo ta věc, na niž se král ptá, nesnadná jest, a není jiného, kdo by ji oznámiti mohl králi, kromě bohů, kteříž bydlí s lidmi nemají.

¹²Z té příčiny rozlítil se král a rozhněval velmi, a přikázal, aby zhubili všechny mudrce Babylonské. ¹³A když vyšel ortel, a mudrci mordováni byli, hledali i Daniele a tovaryšů jeho, aby zmordováni byli.

¹⁴Tedy Daniel odpověděl moudře a opatrně Ariochovi, hejtmanu nad žoldnéři královskými, kterýž vyšel, aby mordoval mudrce Babylonské. ¹⁵A odpovídaje, řekl Ariochovi, hejtmanu královskému: Proč ta výpověď náhle vyšla od krále? I oznámil tu věc Arioch Danielovi. ¹⁶Pročež Daniel všed, prosil krále, aby jemu prodlel času k oznámení výkladu toho králi.

¹⁷A odšed Daniel do domu svého, oznámil tu věc Chananiášovi, Mizaelovi a Azariášovi, tovaryšům svým, ¹⁸Abý se za milosrdenství modlili Bohu nebeskému příčinou té věci tajné, a nebyli zahubeni Daniel a tovaryši

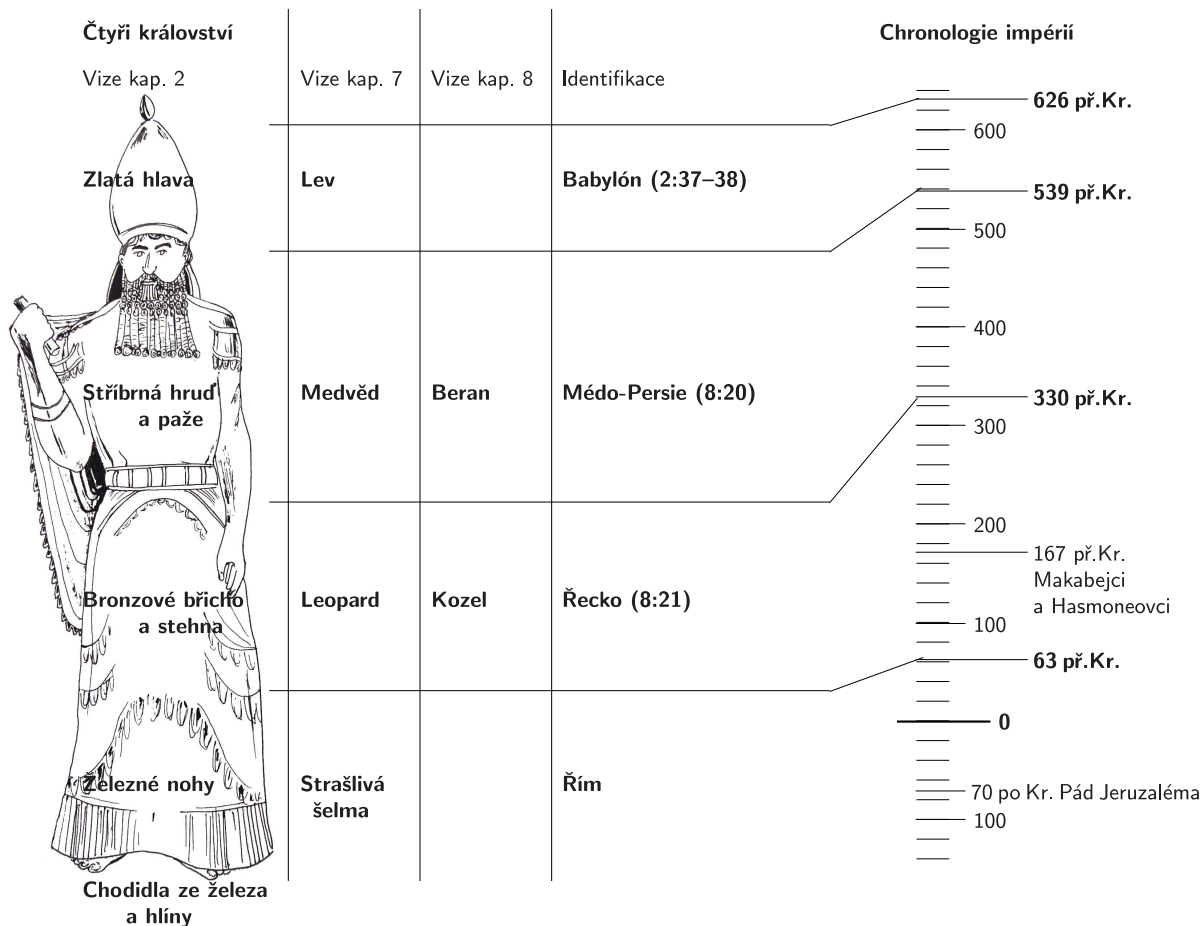
hebrejsky, podobně jako např. [Ezd 4:8–6:18](#). Aramejščina byl oficiální úřední jazyk; nelze také vyloučit, že tyto pasáže jsou v aramejštině toho důvodu, že obsahují prorockví, která mohla pohany zajímat více než Židy.

2:5 Neoznámíte-li mi snu. Nabuchodonozor zkouší své poradce. Nebudou-li schopni připomenout mu jeho sen, nemá proč důvěřovat ani jejich potencionálnímu výkladu (srv. [v. 9](#)).

2:11 Kromě bohů. Mudrcům nezbylo než přiznat, faraonův požadavek je nad jejich síly. S odkazem na nadpřirozený zdroj měli pravdu, kterou potvrzuje i Daniel ([19](#); [27](#)).

2:18 Bohu nebeskému. Daniel se modlí rovnou k Bohu, který vládne hvězdám, na rozdíl od astrologů, kteří se doptávají jenom hvězd samotných, protože nikoho vyššího neznají.

Danielovy vize

” Smích a pláč jsou nejcennější majetek živého člověka.
Jan Werich

jeho s pozůstalými mudrci Babylonskými. ¹⁹I zjevena jest Danielovi u vidění nočním ta věc tajná. Pročež Daniel dobrořečil Bohu nebeskému. ²⁰Mluvil pak Daniel a řekl:

Buď jméno Boží požehnáno od věků až na věky, nebo moudrost a síla jeho jest.

²¹A on proměňuje časy i chvíle; ssazuje krále, i ustanovuje krále; dává moudrost moudrým a umění majícím rozum.

²²On zjevuje věci hluboké a skryté; zná to, což jest v temnostech, a světlo s ním přebývá.

²³Ó Bože otců mých, těť oslavuji a chválím, že jsi mne moudrostí a silou obdařil, ovšem nyní, že jsi mi oznámil to, čehož jsme žádali od tebe; nebo věc královu oznámil jsi nám.

²⁴A protože Daniel všel k Ariochovi, kteréhož ustanovil král, aby zhubil mudrce Babylonské. A přišed, takto řekl jemu: Mudrců Babylonských nezahlazuj; uveď mne před krále a výklad ten oznámím.

²⁵Tedy Arioch s chvátáním uvedl Daniele před krále, a takto řekl jemu: Našel jsem muže z zajatých synů Judských, kterýž výklad ten králi oznámí. ²⁶Odpověděl král a řekl Danielovi, jehož jméno bylo Baltazar: Budeš-liž ty mi moci oznámiti sen, kterýž jsem viděl, i výklad jeho?

²⁷Odpověděl Daniel králi a řekl: Té věci tajné, na niž se král doptává, nikoli nemohou mudrci, hvězdáři, věštcí a hadačí králi oznámiti. ²⁸Ale však jest Bůh na nebi, kterýž zjevuje tajné věci, a on ukázal králi Nabuchodonozorovi, co se dítí bude v potomních dnech. Sen tvůj, a což jsi ty viděl na ložci svém, toto jest:

²⁹Tobě, ó králi, na mysl přicházelo na ložci tvém, co bude potom, a ten, kterýž zjevuje tajné věci, ukázal to, což budoucího jest. ³⁰Strany pak mne, ne skrze moudrost, kteráž by při mně byla nade všechny lidi, ta věc tajná mně zjevena jest, ale skrze modlitbu, aby ten výklad králi oznámen byl, a ty myšlení srdce svého abys zvěděl. ³¹Ty králi, viděl jsi, a aj, obraz nějaký veliký, (obraz ten byl znamenitý a blesk jeho náramný), stál naproti tobě, kterýž na pohledění byl hrozný. ³²Toho obrazu hlava byla z zlata výborného, prsy jeho a ramena jeho z stříbra, a břicho jeho i bedra jeho z mědi, ³³Hnatové jeho z železa, nohy jeho z částky z železa a z částky z hlíny. ³⁴Hleděls na to, až se utrhł kámen, kterýž nebýval v rukou, a udeřil obraz ten v nohy jeho železné a hliněné, a potřel je. ³⁵A tak potřeno jest spolu železo, hlina, měď, stříbro i zlato, a bylo to všecko jako plevy z placu letního, a zanesl to vítr, tak že místa jejich není nalezeno. Kámen pak ten, kterýž udeřil v obraz, učiněn jest horou velikou, a naplnil všecku zemi. ³⁶Tot jest ten sen. Výklad jeho také povíme králi: ³⁷Ty králi, jsi král králů; nebo Bůh nebeský dal tobě království, moc a sílu i slávu. ³⁸A všelike místo, na němž přebývají synové lidští, zvěř polní i ptactvo nebeské dal v ruku tvou, a pánem tě ustavil nade všemi těmi věcmi. Ty jsi ta hlava zlatá. ³⁹Ale po tobě povstane království jiné, nižší než tvé, a jiné království třetí měděné, kteréž panovati bude po vsi zemi. ⁴⁰Království pak čtvrté bude tvrdé jako železo. Nebo jakož železo drobí a zemdlévá všecko, tak, pravím, jako železo, kteréž potírá všecko, i ono potře a potříská všecko. ⁴¹Že jsi pak viděl nohy a prsty z částky z hlíny hrncířské a z částky z železa, království rozdílné znamená, v němž bude něco mocnosti železa, tak jakž jsi viděl železo smíšené s hlinou ničemnou. ⁴²Ale prstové noh z částky z železa a z částky z hlíny znamenají království z částky mocné a z částky ku potření snadné. ⁴³A že jsi viděl železo smíšené s hlinou ničemnou, ukazuje, že se přízniti budou vespolek lidé, a však nebude se přidržeti jeden druhého, tak jako železo nedrží se z hlinou. ⁴⁴Za dnů pak těch králů vzbudí Bůh nebeský království, kteréž na věky nebude zkaženo, a království

2:19 Věc tajná. Skryté věci jsou u Hospodina (Dt 29:29). Jsou *transcendentní* — nepoznatelné, pokud nejsou zjeveny. Později je tentýž výraz použit pro označení Božích skrytých záměrů s dějinami světa (4:6).

2:21 Ssazuje krále, i ustanovuje krále. Narážka na obsah snu, líčící sérii povstávajících a zanikajících impérií, a který se ještě za Nabuchodonozorova života stane jeho vlastní palčivou zkušeností (4:28–30).

2:22 Věci hluboké a skryté. Viz pozn. 2:11.

2:23 Těť oslavuji a chválím. Daniel vyjadřuje hlubokou vděčnost za Boží milost vyslyšením modlitby. Boží zjevení je v příkrém kontrastu s mlčením falešných božstev pohanských hadačů. Jenom Bůh zná všechno a vládne všemu. Daniela vyvýšil mimořádným poznáním, jež mu světil.

2:24 Výklad ten oznámím. Daniel zde mluví pouze o výkladu, čímž implikuje, že obsah snu již zná.

2:28 Jest Bůh na nebi, kterýž zjevuje tajné věci. Podobně jako Josef v Egyptě (Gn 40:8; Gn 41:16) si ani Daniel nepřisvojuje poznání a výklad snu, nýbrž připisuje je Bohu.

V potomních dnech. Dosl. „v posledních dnech“, čemuž sz lidé rozuměli jako době obnovy národa po návratu z exilu (viz Dt 4:30). Ta-

táž fráze může označovat jakoukoliv budoucnost (Gn 49:1). V NZ je použita celkem pětkrát, z čehož dvakrát odkazuje na věk, započatý o Letnicích (Sk 2:17; Žd 1:2), a třikrát na závěr dějin před Kristovým druhým příchodem (2Tm 3:1; Jk 5:3 a 2Pt 3:3).

2:32–33 Nejtěžší nahore, nejkřehčí dole. Směrem odshora dolů materiálům ubývá nejen na váze, ale i na hodnotě. Obraz vystihuje osud všech impérií, nejen těchto čtyř nejbližších: Každá instituce, stát, říše, civilizace se nakonec zhroutí vlastní vahou, když nezadržitelná byrokracie přeroste svůj původní účel služby lidem a sama tyje na jejich úkor.

2:34 Kámen, kterýž nebýval v rukou. Na rozdíl od ostatních království, budovaných lidmi, toto vystaví Bůh sám. Zde je kámen asociován s Kristovým královstvím (srv. 1Kor 10:4 a jeho pozn.).

2:38–40 Hlava zlatá ... království pak čtvrté. Čtyři království reprezentují po sobě jdoucí impéria babylónská, medo-perská, řecká a římská. Bohem založené nepomijitelné Kristovo království bude inau-gurováno v časech římské světovlády (viz též Úvod a graf „Danielovy vize“ v Da 2 na str. 5).

2:44 Za dnů ... těch králů. Někteří interpreti tvrdí, že se jedná o linii

Mnohdy jsem seděl u stolu pokrytého ubrusem, na kterém včerejší a předvčerejší omáčky nakreslily mapy neznámých světů, a přemýšlel, proč je tolik vedoucích a tak málo vědoucích?

Jan Werich

to na žádného jiného nespadne, ale ono potře a konec učiní všechněm těm královstvím, samo pak státi bude na věky, ⁴⁵Tak jakž jsi viděl, že se s hory utrhl kámen, kterýž nebýval v rukou, a potřel železo, měď, hlinu, stříbro a zlato. Bůh veliký oznámil králi, co býti má potom, a pravý jest sen ten i věrný výklad jeho.

⁴⁶Tedy král Nabuchodonozor padl na tvář svou, a poklonil se Danielovi, a rozkázal, aby oběti a vůně libé obětovali jemu. ⁴⁷A odpovídaje král Danielovi, řekl: V pravdě že Bůh váš jest Bůh bohů a Pán králů, kterýž zjevuje skryté věci, poněvadž jsi mohl vyjevití tajnou věc tuto. ⁴⁸Tedy král zvelebil Daniele, a dary veliké a mnohé dal jemu, a pánem ho učinil nade vši krajinou Babylonskou, a knížetem nad vývodami, a nade všemi mudrci Babylonskými. ⁴⁹Daniel pak vyžádal na králi, aby představil krajině Babylonské Sidracha, Mizacha a Abdenágo. Ale Daniel býval v bráně královské.

V ohnivé peci

Potom Nabuchodonozor král udělav obraz zlatý, jehož výška byla šedesáti loket, šířka pak šesti loket, postavil jej na poli Dura v krajině Babylonské. ²I poslal Nabuchodonozor král, aby shromáždili knížata, vývody a vůdce, starší, správce nad poklady, v právních zběhlé, úředníky a všecky, kteříž panovali nad krajinami, aby přišli ku posvěcování obrazu, kterýž postavil Nabuchodonozor král. ³Tedy shromáždili se knížata, vývodové a vůdcové, starší, správcové nad poklady, v právních zběhlí, úředníci a všickni, kteříž panovali nad krajinami ku posvěcování obrazu toho, kterýž postavil Nabuchodonozor král, a stáli před obrazem, kterýž postavil Nabuchodonozor. ⁴Biřic pak volal ze vsí síly: Vám se to praví lidem, národům a jazykům, ⁵Jakž uslyšíte zvuk trouby, píšťalky, citary, huslí, loutny, zpívání a všelijaké muziky, padněte a klanějte se obrazu zlatému, kterýž postavil Nabuchodonozor král. ⁶Kdož by pak nepadl a neklaněl se, té hodiny uvržen bude do prostřed peci ohnivé rozpálené. ⁷A protož hned, jakž uslyšeli všickni lidé zvuk trouby, píšťalky, citary, huslí, loutny a všelijaké muziky, padli všickni lidé, národové a jazykové, klanějíce se obrazu zlatému, kterýž postavil Nabuchodonozor král.

⁸A hned téhož času přistoupili muži Kaldejští, a s křikem žalovali na Židy, ⁹A mluvice, řekli Nabuchodonozorovi králi: Králi, na věky buď živ. ¹⁰Ty králi, vynesls výpověď, aby každý člověk, kterýž by slyšel zvuk

králů posledního království; daleko pravděpodobnější však je rozumět tomuto verši jako označujícímu panovníky království, zmíněných ve verších 2:38–40.

Na věky nebude zkaženo. Podobně jako i jiní proroci, Daniel hovoří o království, které Bůh založí po návratu z exilu jako permanentní (srv. např. Iz 9:7; Jl 2:26–27 či Am 9:15). NZ učí, že toto království začalo Kristovým prvním příchodem a dosáhne svého dovršení jeho slavným návratem (viz článek *Království Boží u Mt 4* na str. ??).

2:46 Padl na tvář. Pozoruhodná výměna rolí anticipuje příchod Božího království, vysoce převyšujícího i nejmocnější lidská impéria.

2:47 Bůh bohů a Pán králů. Nabuchodonozor vyznává Hospodinovu svrchovanost nejen nad bezmocnými pohanskými božstvy, ale i nad králi, jako je on sám. To je téma, sjednocující prvních šest kapitol knihy Daniel.

2:48 Krajinou Babylonskou. Babylónské impérium bylo rozděleno na provincie; Daniel byl ustanoven vládcem nad provincií s hlavním městem. Podobný vzestup Židů k moci v cizích zemích lze vidět v Gn 41:37–44 (Josef) a Est 8:1–2 (Mardocheus). Danielovi přátelé ho na jeho přímluvu u krále v této pozici nahradili (49).

2:49 Býval v bráně královské. Pravděpodobně důvod, proč se ho netýkal trest za odmítnutí poklonit se Nabuchodonozorově modle (3:20).

3:1 Obraz. Náznaky badatelů, zda se jedná o mimořádnou podobiznu Nabuchodonozora samotného, či zda to bylo zobrazení nějakého babylónského božstva, nebo pouhý obelisk, se liší. Z toho, co je známo o babylónských náboženských tradicích, je pravděpodobné, že obraz zpodobňoval Béla nebo Nabu, některé z těchto Nabuchodonozorových ochraňujících božstev. Padnout na tvář před božstvem znamenalo zároveň vyjádření podřízenosti Nabuchodonozorovi, který božstvo reprezentoval na zemi (srv. 2:46 a jeho pozn.).

Zlatý. Pravděpodobně pozlacený; zhotovení sochy se podobalo popisu v Iz 40:19; Iz 41:7 a Jr 10:3–9.

60x6. Rozměry jsou důvodem, proč někteří vyvozují, že obraz byl spíše obelisk, než podobizna člověka (jehož proporce jsou 6:1, nikoliv 10:1). Socha však mohla stát na piedestalu, nebo mít stylizovaný tvar. **Dura.** Přesné umístění není známo. Obvykle bývá spojeno s Tolul Dura asi 10 km jižně od Babylóna.

3:2 Knižata ... úředníky. Přesné rozsahy pravomocí těchto různých druhů úředníků nejsou známy. Pět ze sedmi termínů vypadá na perský původ, což by naznačovalo, že Daniel tento zápis dokončil až po dobytí Babylóna Peršany roku 539 př.Kr.

3:5 Trouby ... muziky. Tři z vyjmenovaných hudebních nástrojů nesou jména, převzatá z řečtiny (citera, harfa a dudy). To vede některé interprety k názoru, že kniha byla sepsána až po dobytí Persie Alexandrem Velikým. To je však závěr, který nevyplývá nutně z premisy (tzv. argument non-sequitur); mezi hudebníky je běžné používat mezinárodní termíny k označení hudebních nástrojů. Pojmy jako „gibsonka“, „jumbo“, „strato/tele-caster“, „Les Paul“ apod. jsou jednoznačně srozumitelné jak češtině (v rámci muzikantského slangu), tak i v mezinárodním kontextu; a přesto z jejich zdomácnělé přítomnosti v jazyce nelze vyvodit závěr, že se v něm objevily až po zhroutil železné opony v roce 1989, kdy se západním vlivům otevřela volná cesta. Kromě toho se názvy řeckých hudebníků i nástrojů vyskytují i v asyrských inskripčních dávně před Nabuchodonozorem.

3:6 Ohnivé pece. Pece byly v Babylóně běžně používány k vypalování cihel (srv. Gn 11:3). Nebylo neobvyklé používat je jako nástroj popravy upálením zaživa (viz Jr 29:22 nebo též 2Mak 7).

3:8 Kaldejští. Tj. mágové, astrologové Viz pozn. 2:2. Zde však výraz „Chaldejci“ indikuje národnost, nikoliv funkci. Chaldejci shlíželi spatra na Židy z rasově-etnických antisemitských předpokladů (srv. 12; Est 3:5–6). Privilegovaná pozice Danielových přátel znásobila nevraživost Chaldejců vůči nim (12).

„Člověk přišel na svět proto, aby tady byl, pracoval a žil.
Jen moudrý se snaží náš svět postrčit dál, posunout výš.
A jen vůl mu v tom brání.

Jan Werich

trouby, píšťalky, citary, huslí, loutny, zpívání a všelijaké muziky, padl a klaněl se obrazu zlatému,¹¹ A kdož by nepadl a neklaněl se, aby uvržen byl do prostřed peci ohnivé rozpálené.¹² Našli se pak někteří Židé, kteréž jsi představil krajině Babylonské, totiž Sidrach, Mizach a Abdenágo, kteřížto muži nedbali na tvé, ó králi, nařízení. Bohů tvých nectí, a obrazu zlatému, kterýž jsi postavil, se neklanějí.

¹³Tedy Naduchodonor v hněvě a v prchlivosti rozkázal přivésti Sidracha, Mizacha a Abdenágo. I přivedeni jsou muži ti před krále. ¹⁴I mluvil Nabuchodonozor a řekl jim: Zoumyslně-li, Sidrachu, Mizachu a Abdenágo, bohů mých nectíte, a obrazu zlatému, kterýž jsem postavil, se neklaníte? ¹⁵Protož nyní, jste-liž hotovi, abyste hned, jakž uslyšíte zvuk trouby, píšťalky, citary, huslí, loutny, zpívání a všelijaké muziky, padli a klaněli se obrazu tomu, kterýž jsem učinil? Pakli se klaněti nebudete, té hodiny uvržení budete do prostřed peci ohnivé rozpálené, a který jest ten Bůh, ješto by vás vytrhl z ruky mé? ¹⁶Odpověděli Sidrach, Mizach a Abdenágo, a řekli králi: My se nestaráme o to, ó Nabuchodonozoře, co bychom měli odpověditi tobě. ¹⁷Nebo aj, buďto že Bůh, jehož my ctíme, (kterýž mocen jest vytrhnouti nás z peci ohnivé rozpálené, a tak z ruky tvé, ó králi), vytrhne nás. ¹⁸Buď že nevytrhne, známo buď tobě, ó králi, žeť bohů tvých ctí a obrazu zlatému, kterýž jsi postavil, klaněti se nebudeme.

¹⁹Tedy Nabuchodonozor naplněn jsa prchlivostí, tak že obličej tváří jeho se proměnil proti Sidrachovi, Mizachovi a Abdenágovi, a odpovídaje, rozkázal rozpáliti pec sedmkrát více, než obyčej měli ji rozpalovati.

²⁰A mužům silným, kteříž byli mezi rytíři jeho, rozkázal, aby svíce Sidracha, Mizacha a Abdenágo, uvrhli do peci ohnivé rozpálené. ²¹Tedy svázali muže ty v pláštích jejich, v košíkách jejich, i v kloboucích jejich a v oděvu jejich, a uvrhli je do prostřed peci ohnivé rozpálené. ²²Že pak rozkaz královský náhlý byl, a pec velmi rozpálená, z té příčiny muže ty, kteříž uvrhli Sidracha, Mizacha a Abdenágo, zadusil plamen ohně.

²³Ale ti tři muži, Sidrach, Mizach a Abdenágo, padli do prostřed peci ohnivé rozpálené svázání.

²⁴Tedy Nabuchodonozor král zděsil se, a vstal s chvátáním, a promluviv, řekl hejtmanům svým: Zdaliž jsme neuvrhli tři mužů do prostřed peci svázaných? Odpověděli a řekli králi: Pravda jest, králi. ²⁵On pak odpovídaje, řekl: Aj, vidím čtyři muže rozvázané, procházející se u prostřed ohně, a není žádného porušení při nich, a čtvrtý na pohledění podobný jest synu Božímu.

²⁶A přistoupiv Nabuchodonozor k čelisti peci ohnivé rozpálené, mluvil a řekl: Sidrachu, Mizachu a Abdenágo, služebníci Boha nejvyššího, vyjděte a podte sem. I vyšli Sidrach, Mizach a Abdenágo z prostředku ohně. ²⁷Shromáždivše se pak knížata, vývodové a vůdcové a hejtmané královští, hleděli na ty muže, an žádné moci neměl oheň při tělech jejich, ani vlas hlavy jejich nepřishkrkl, ani plášťové jejich se nezměnili, aniž co ohněm páchli.

²⁸I mluvil Nabuchodonozor a řekl: Požehnaný Bůh jejich, totiž Sidrachův, Mizachův a Abdenágův, kterýž poslal anděla svého, a vytrhl služebníky své, kteříž doufali v něho, až i rozkazu královského neuposlechli, ale těla svá vydali, aby nesloužili a neklaněli se žádnému bohu, kromě Bohu svému. ²⁹A protož toto já přikazuji, aby každý ze všelikého lidu, národu a jazyku, kdož by koli co rouhavého řekl proti Bohu Sidrachovu, Mizachovu a Abdenágovu, na kusy rozsekán byl, a dům jeho v záchod obrácen, proto že není Boha jiného, kterýž by mohl vytrhovati, jako tento. ³⁰Tedy zvelebil zase král Sidracha, Mizacha a Abdenága v krajině Babylonské.

³¹Nabuchodonozor král všechněm lidem, národům i jazykům, kteříž bydlí na vsi zemi: Pokoj váš rozmnožen buď. ³²Znamení a divy, kteréž učinil při mně Bůh nejvyšší, vidělo mi se za slušné, abych vypravoval. ³³Znamení

3:12 Sidrach, Mizach a Abdenágo. Viz pozn. 1:7 a 2:49.

3:15 Který jest ten Bůh. Nabuchodonozor nevědomky vyzval Hospodina, Boha Izraele, ke změření sil; z jeho polyteistické, pohanské perspektivy žádný bůh ničeho podobného není schopen.

3:17 Vytrhne nás. Věrní služebníci ani na vteřinu nepochybují o Boží svrchovanosti, přestože jsou si vědomi, že ve své všemohoucnosti je „všeho schopen“; nesázejí na automaticky zaručenou ochranu za všech okolností.

3:18 Buď že nevytrhne. Danielovi přátelé počítají s reálnou možností, že věrnost Bohu je bude stát život. To je však nezviklá v jejich rozhodnutí zůstat věrní. Věrnost poddaných přináší Králi slávu (29–33), o to větší, když je to věrnost tváří v tvář smrti.

3:25 Synu Božímu. Fráze, použitelná pro různé druhy nebeských bytostí; zde je míněn „anděl“ v. 28.

3:26 Služebníci Boha nejvyššího. Titul pro Boží univerzální autoritu. Podobně jako ve verši 29 a 2:47 neznamená toto vyznání ze rtů

polyteistického pohana, že Danielův Bůh je jediný živý, nýbrž že je nadřazený ostatním božstvům (4:31–34). Z úst věrného Izraelity totéž vyznání implikuje monoteismus (5:18, 21; 7:18–21).

3:28 Anděla. Anděl může být „anděl Hospodinův“, jenž může znamenat Kristovo preinkarnační zjevení (srv. 6:22; viz též poznámky k Gn 16:7 a Ex 3:2). Bůh přislíbil svou přítomnost, budou-li jeho lidé nuceni projít ohněm (Iz 43:1–3).

3:29 Není Boha jiného. Viz pozn. 26.

3:30 Zvelebil. Příběh si dává záležet na tom, aby bylo jasné, že Danielovi přátelé dosáhli vyvýšení svou věrností Bohu, nikoliv kompromisem s Babylónany.

3:31 Nabuchodonozor král. Poslední incident v knize, spojený s Nabuchodonozorem. Je umístěn do pozdního období jeho třiačtyřicetileté vlády, kdy dokončil své stavební projekty (4:27) a byl na svém vrcholu, neomezený vládce nejmocnější říše na světě.

3:32 Bůh nejvyšší. Viz poz. 2:47; 3:26 a 3:28.

jeho jak veliká jsou, a divové jeho jak mocní jsou, království jeho království věčné, a panování jeho od národu do pronárodu.

Zapuzený a znovu nastolený král

Já Nabuchodonozor, užívaje pokoje v domě svém, a kveta na paláci svém, ²Měl jsem sen, kterýž mne zhrozil, a myšlení na ložci svém, a to, což jsem viděl, znepokojilo mne. ³A protože vyšla ode mne ta výpověď, aby uvedeni byli přede mne mudrci Babylonští, kteříž by mi výklad toho snu oznámili. ⁴Tedy předstoupili mudrci, hvězdáři, Kaldejští a hadači. I pověděl jsem jim sen, a však výkladu jeho nemohli mi oznámiti. ⁵Až naposedy předstoupil přede mne Daniel, jehož jméno Baltazar, podlé jména boha mého, a v němž jest duch bohů svatých. Jemuž jsem oznámil sen:

⁶Baltazaře, kníže mudrců, já vím, že duch bohů svatých jest v tobě, a nic tajného není tobě nesnadného. Vidění snu mého, kterýž jsem měl, i výklad jeho oznam.

⁷U vidění pak, kteréž jsem viděl na ložci svém, viděl jsem, a aj, strom u prostřed země, jehož vysokost byla veliká. ⁸Veliký byl strom ten a mocný, a výsost jeho dosahovala až k nebi, a patrný byl až do končin vší země. ⁹Lístí jeho bylo pěkné, a ovoce jeho hojné, všechněm za pokrm, pod stínem pak jeho byla zvěř polní, a na ratolestech jeho bydlili ptáci nebeští, a z něho potravu měl všeliký živočich. ¹⁰Viděl jsem také u viděních svých na ložci svém, a aj, hlásný a svatý s nebe sstoupiv, ¹¹Volal ze vší síly, a tak pravil:

Podetněte strom ten, a osekejte ratolesti jeho, a otlucte lístí jeho, a rozmetce ovoce jeho; nechať se vzdálí zvěř od něho, a ptáci z ratolestí jeho. ¹²A však kmene kořenů jeho v zemi zanechejte, a v poutech železných a ocelivých na trávě polní, aby rosou nebeskou smáčin byl, a díl jeho s zvěří v bylině zemské. ¹³Srdce jeho od lidského ať jest rozdílné, a srdce zvířecí nechť jest dáno jemu, ažby sedm let vyplnilo se při něm. ¹⁴Usouzení hlásných a řeč žádosti svatých stane se, ažby k tomu přišlo, aby poznali lidé, že Nejvyšší panuje nad královstvím lidským, a že komuž chce, dává je, a toho, kterýž jest ponížený mezi lidmi, ustanovuje nad ním. ¹⁵Tento sen viděl jsem já Nabuchodonozor král, ty pak, Baltazaře, oznam výklad jeho. Nebo všickni mudrci v království mém nemohli mi výkladu oznámiti, ale ty můžeš, proto že duch bohů svatých jest v tobě.

¹⁶Tedy Daniel, jemuž jméno Baltazar, předěšený stál za jednu hodinu, a myšlení jeho strašila ho. A odpověděl král, řekl: Baltazaře, sen ani výklad jeho nechť nestraší tebe. Odpověděl Baltazar a řekl: Pane můj, sen tento příd na ty, kteříž tě v nenávisti mají, a výklad jeho na tvé nepřátely. ¹⁷Strom ten, kterýž jsi viděl, veliký a mocný, jehož výsost dosahovala až k nebi, a kterýž patrný byl po vší zemi. ¹⁸A lístí jeho pěkné, a ovoce jeho hojné, a z něhož všickni pokrm měli, pod nímž byla zvěř polní, a na ratolestech jeho bydlili ptáci nebeští, ¹⁹Ty jsi ten, ó králi, kterýž jsi rozšířil se a zmocnil, a velikost tvá vzrostla a vznesla se až k nebi, a panování tvé až do konce země. ²⁰Že pak viděl král hlásného a svatého sstupujícího s nebe, kterýž řekl: Podetněte strom ten a zkazte jej, a však kmene kořenů jeho v zemi zanechejte, a v okovách železných a ocelivých ať jest na trávě polní, aby rosou nebeskou smáčin byl, a s zvěří polní díl jeho, ažby sedm let vyplnilo se při něm: ²¹Tenť jest výklad, ó králi, a ortel Nejvyššího, kterýž vyšel na pána mého krále. ²²Nebo zaženou tě lidé od sebe, a s zvěří polní bude bydlení tvé, a bylinu jako volům tobě jísti dávati budou, a rosou nebeskou smáčin budeš, až se

3:33 Jak veliká. ... Nabuchodonozorovo vyznání opakovaně připomíná hlavní téma knihy, absolutní svrchovanost Boží ("srv." 4:33–34 a pozn. 7:1–12:13).

4:3–4 Viz pozn. 1:20 a 2:2.

4:5 Baltazar. Viz pozn. 1:7.

4:6 Duch bohů svatých. Ačkoliv Nabuchodonozor vyjadřuje svůj respekt k Danielovi pohanskou terminologií, dotýká se pravdy: Přítomnost Ducha Svatého má na člověka nepřehlédnutelný účinek; v Danielově případě je to vzhled do Božích neproniknutelných tajemství, dar, který o mnoho později obdržel i apoštol Pavel a církev (1Kor 2:6–16). **Nic tajného není tobě nesnadného.** Viz 2:47 a pozn. 2:19.

4:7 Strom. Ezechiél 31 také líčí království metaforou vysokého stromu. Podobné obrazy vidíme např. v Ž 1:3; Ž 37:35; Ž 52:10; Ž 92:13–14; Jr 11:16–17; Jr 17:8 nebo Mt 13:32.

4:10 Svatý. Nabuchodonozor připouští, že viděl svatou nebeskou bytost. Víra v podobné bytosti byla na Starém Blízkém Východě běžná a koreluje s biblickým přesvědčením, že Bůh zasahuje do pozemských

záležitostí, mnohdy skrze své služebníky anděly.

4:13 Srdce jeho od lidského ať jest rozdílné. Je zřejmé, že se jedná o člověka, nikoliv o strom. Srv. pozn. 4:19.

Srdce zvířecí nechť jest dáno jemu. Nabuchodonozor byl postižen mentální poruchou zvanou lykantropie (z řeckého *lukos* – vlk a *anthropos* – člověk), při níž se člověk chová jako vlk nebo i jiné zvíře (30; viz též pozn.30).

Sedm let. Sedm období neurčené délky (srv. vv. 20 a 22). Většina interpretů se shoduje na závěru, že *léto* znamená jeden rok. Verš 30 naznačuje, že doba byla delší než den, týden či měsíc.

4:19 Ty jsi ten. Pointa vyprávění, podobná Nátanově napomenutí Davida (2Sa 14:7), znamená přímou aplikaci pro Nabuchodonozora.

4:22 Zaženou ... s polní zvěří ... spasit porost. Daniel opakuje po nebeském poslu (13) popis mentální poruchy, kterou Hospodin postihne nejmocnějšího muže světa. Podobnými symptomy občas trpěl panovník Království Velké Británie a Irska Jiří III. nebo Ota I. Bavorský. Viz pozn. 13.

vyplní sedm let při tobě, dokudž bys nepoznal, že panuje Nejvyšší nad královstvím lidským, a že komuž chce, dává je.

²³Že pak řekli, aby zanechán byl kmen kořenů toho stromu, království tvé tobě zůstane, jakž jen poznáš, že nebesa panují. ²⁴Protož ó králi, přijmi radu mou, a hříchy své spravedlností přetrhuj, a nepravosti své milostivostí k ssouzeným, zdaby prodloužen byl pokoj tvůj. ²⁵Všecko to přišlo na krále Nabuchodonozora. ²⁶Nebo po dokonání dvanácti měsíců, procházej se po palácu královském v Babyloně, ²⁷Mluvil král a řekl: Zdalíž toto není ten Babylon veliký, kterýž jsem já vystavěl mocí síly své, aby byl stolicí království k ozdobě slávy mé? ²⁸Ještě ta řeč byla v ústech krále, a aj, hlas s nebe přišel: Toběť se praví, Nabuchodonozoře králi, že království odešlo od tebe, ²⁹Nýbrž tě lidé i z sebe vyvrhou, a s zvěří polní bydleti budeš. Bylinu jako volům tobě jísti dávati budou, ažby sedm let vyplnilo se při tobě, dokudž bys nepoznal, že panuje Nejvyšší nad královstvím lidským, a že komuž chce, dává je.

³⁰V touž hodinu řeč ta naplnila se při Nabuchodonozorovi. Nebo z spolku lidí vyvržen byl, a bylinu jako vůl jedl, a rosou nebeskou tělo jeho smáčino bylo, až na něm vlasy zrostly jako peří orličí, a nehty jeho jako pazoury ptačí. ³¹Při skonání pak těch dnů já Nabuchodonozor pozdvihl jsem oči svých k nebi, a rozum můj ke mně se zase navrátil. I dobrořečil jsem Nejvyššímu, a živého na věky chválil jsem a oslavoval; nebo panování jeho jest panování věčné, a království jeho od národu do pronárodu. ³²A všickni obyvatelé země jako za nic počtení jsou, a podle vůle své činí mezi vojskem nebeským i obyvateli země, aniž jest kdo, ješto by mu přes ruku dáti mohl, a říci jemu: Co to děláš? ³³Téhož času rozum můj navrátil se ke mně, a k slávě království mého ozdoba má, i důstojnost má navrátila se ke mně; nadto i hejtmané moji a knížata má hledali mne, a zmocněn jsem v království svém, a velebnost větší jest mi přidána. ³⁴Nyní tedy já Nabuchodonozor chválím, vyvyšuji a oslavuji krále nebeského, jehož všickni skutkové jsou pravda, a stezky jeho soud, a kterýž chodící v pyše může snižovati.

Píšíci ruka

5

Balsazar král učinil hody veliké tisíci knížatům svým, a před nimi víno pil. ²A když pil víno Balsazar, rozkázal přinést nádobí zlaté a stříbrné, kteréž vynesl Nabuchodonozor otec jeho z chrámu Jeruzalémského, aby z něho pili král i knížata jeho, ženy jeho i ženiny jeho. ³I přineseno jest nádobí zlaté, kteréž vynesli z chrámu domu Božího, kterýž byl v Jeruzalémě, a pili z něho král i knížata jeho, ženy jeho i ženiny jeho. ⁴Pili víno, a chválili bohy zlaté a stříbrné, měděné, železné, dřevěné a kamenné. ⁵V touž hodinu vyšli prstové ruky lidské, a psali naproti svícnu na stěně paláce královského, a král hleděl na částky ruky, kteráž psala. ⁶Tedy jasnost královská změnila se, a myšlení jeho zkormoutila ho, a pasové bedr jeho rozpásali se, i kolena jeho jedno o druhé se tlouklo. ⁷A zkríkl král ze vši síly, aby přivedeni byli hvězdáři, Kaldejští a hadači. I mluvil král a řekl mudrcům Babylonským: Kdokoli přečte psání toto, a výklad jeho mi oznámí, šarlatem odín bude, a řetěz zlatý na hrdlo jeho, a třetím v království po mně bude.

⁸I předstoupili všickni mudrci královští, ale nemohli písma toho čísti, ani výkladu oznámiti králi. ⁹Pročež král Balsazar velmi předěšen byl, a jasnost jeho změnila se na něm, ano i knížata jeho zkormoucení byli. ¹⁰Královna pak, příčinou té věci královské a knížat jeho, do domu těch hodů vešla, a promluvivši královna, řekla:

Dokudž bys nepoznal. Záměrem Nabuchodonozorova ponížení bylo přimět ho uznat Boží svrchovanost.

4:23 Království tvé tobě zůstane. Daniel ujišťuje Nabuchodonozora, že poté, co uzná Boží svrchovanost, ani izolace dlouhodobou duševní poruchou ho nepřipraví o království.

Nebesa. První výskyt v Písmu, kdy výraz „nebesa“ je použit jako synonymum pro Boha. Srv. např. Mt 5:3 s Lk 6:20.

4:30 Bylinu jako vůl jedl. Vzhledem k tomu, že se Nabuchodonozor projevoval rysy charakteristickými pro byložravce, je jeho mentální porucha někdy nazývána *boantropií*. Viz pozn. 13.

4:34 Krále nebeského. Toto jedinečné slovní spojení shrnuje téma kapitoly: vládu Boha z nebes (srv. 23 a pozn. 23).

5:1 Balsazar. Balsazar znamená „Bel – ochraňuj krále!“ Nezaměnit se jménem Baltazar, které v Babyloně dostal Daniel (viz pozn. 1:7). Nabonidus, Nabuchodonozorův zeť, byl posledním vládcem Babylónu. Balsazar, nejstarší Nabonidův syn, byl ustanoven spoluvládce společně se svým otcem. Byl mu svěřen Babylón, zatímco Nabonidus trávil mnoho času v Arábii. Události kapitoly 5 se odehrály v roce 539 př.Kr. (42 let po Nabuchodonozorově smrti v roce 563 př.Kr., kdy Babylón padl do rukou Peršanů a kdy byl vydán edikt, propouštějící Izraelity z otroctví).

5:2 Když okusil víno. Balsazar se dopustil svatokrádežného zločinu

i z hlediska pohanství, které posvátné předměty jiných náboženství chová v úctě.

Nádoby ... z jeruzalémského chrámu. Viz pozn. 1:2.

Otec. Nabuchodonozor je nazýván otcem Balsazara zde a ve verších 5:11, 5:13 a 5:18; a ve verši 5:22 je Balsazar nazván Nabuchodonozorovým synem. Ačkoli víme, že Balsazar byl přímým synem Nabonida (srv. pozn. 5:1), v antickém světě bylo běžné používat pojmu „otec“ a „syn“ v širším smyslu předka či předchůdce a potomka či následníka. Je pravděpodobné, že Balsazar byl Nabuchodonozorovým vnukem přes svou matku Nitocris.

5:4 Chválili bohy. Nádoby z Hospodinova chrámu byly znesvěceny nejen profánním použitím, ale také účastí na oslavě babylónských falešných božstev.

5:7 Kdokoli přečte a vyloží. Opět je požadavek dvojí: (1) přednést obsah znamení a (2) podat jeho výklad (srv. 2:2).

Třetím v království. Další v hierarchii po Nabonidovi a jeho spoluvládci Balsazarovi (viz pozn. 5:1).

Hvězdáři. Viz pozn. 1:20 a 2:2 (srv. 2:27; 4:7).

5:8 Nedokázali přečíst ani sdělit výklad. Viz 2:2–13 a 4:6; srv. též Gn 41:8.

5:10 Královna. Je vysoce nepravděpodobné, že by to byla Balsazarova manželka; ty všechny již byly na banketu přítomny (2–3). Mohla

Králi, na věky živ buď. Nechtť tě neděsí myšlení tvá, a jasnost tvá nechtť se nemění. ¹¹Jest muž v království tvém, v němž jest duch bohů svatých, v kterémž za dnů otce tvého osvícení, rozumnost a moudrost, jako moudrost bohů, nalezena, jehož král Nabuchodonozor otec tvůj knížetem mudrců, hvězdářů, Kaldejských a hadačů ustanovil, otec tvůj, ó králi, ¹²Proto že duch znamenitý, i umění a rozumnost vykládání snů a oznámení pohádek, i rozvázání věcí nesnadných nalezeno při Danielovi, jemuž král jméno dal Baltazar. Nechať nyní zavolán jest Daniel, a oznámíť výklad ten.

¹³Tedy přiveden jest Daniel před krále. I mluvil král a řekl Danielovi: Ty-li jsi ten Daniel, jeden z synů zajatých Judských, kteréhož přivedl král otec můj z Judstva? ¹⁴Slyšel jsem zajisté o tobě, že duch bohů svatých jest v tobě, a osvícení i rozumnost a moudrost znamenitá nalezena jest v tobě. ¹⁵A nyní přivedeni jsou přede mne mudrci a hvězdáři, aby mi písmo toto přečetli, a výklad jeho oznámili, a však nemohli výkladu věci té oznámiti. ¹⁶Já pak slyšel jsem o tobě, že můžeš to, což jest nesrozumitelného, vykládati, a což nesnadného, rozvázati. Protož nyní, budeš-li moci písmo to přečísti, a výklad jeho mně oznámiti, v šarlat oblečen budeš, a řetěz zlatý na hrdlo tvé, a třetím v království po mně budeš.

¹⁷Tedy odpověděl Daniel a řekl před králem: Darové tvoji nechtť zůstávají tobě, a odplatu svou dej jinému, a však písmo přečtu králi, a výklad oznámím jemu. ¹⁸Ty králi, slyš: Bůh nejvyšší královstvím a důstojností i slávou a okrasou obdařil Nabuchodonozora otce tvého, ¹⁹A pro důstojnost, kterouž ho obdařil, všickni lidé, národové a jazykové trásali a báli se před ním. Kohokoli chtěl, zabil, a kterékoli chtěl, bil, kteréz chtěl, povyšoval, a kteréz chtěl, ponížoval. ²⁰Když se pak bylo pozdvihlo srdce jeho, a duch jeho zmocnil se v pyše, ssazen byl z stolice království svého, a slávu odjali od něho. ²¹Ano i z spolku synů lidských vyvržen byl, a srdce jeho zvířecímu podobné učiněno bylo, a s divokými osly bylo bydlení jeho. Bylinu jako volům dávali jemu jísti, a rosou nebeskou tělo jeho smáčino bylo, dokudž nepoznal, že panuje Bůh nejvyšší nad královstvím lidským, a že kohož chce, ustanovuje nad ním. ²²Ty také, synu jeho Balsazarě, neponížil jsi srdce svého, ačkoli o tom o všem věděl. ²³Ale pozdvihl se proti Pánu nebes; nebo nádoby domu jeho přinesli před tebe, a ty i knížata tvá, ženy tvé i ženiny tvé pili jste víno z něho. Nadto bohy stříbrné a zlaté, měděné, železné, dřevěné a kamenné, kteříž nevidí, ani slyší, aniž co vědí, chválil jsi, Boha pak, v jehož ruce jest dýchání tvé i všechny cesty tvé, neoslavoval jsi. ²⁴Protož nyní od něho poslána jest částka ruky této, a písmo to napsáno jest. ²⁵A totoť jest písmo napsané: Mene, mene, tekem, ugarsin, totiž: Zčetl jsem, zčetl, zvážil a rozdělují. ²⁶Tento pak jest výklad slov: Mene, zčetl Bůh království tvé, a k konci je přivedl. ²⁷Tekem, zvážen jsi na váze, a nalezen jsi lehký. ²⁸Peres, rozděleno jest království tvé, a dáno jest Médským a Perským. ²⁹Tedy z rozkazu Balsazarova oblékli Daniele v šarlat, a řetěz zlatý dali na hrdlo jeho, a rozhlašovali o něm, že má býti pánem třetím v království. ³⁰V touž noc zabit jest Balsazar král Kaldejský. ³¹Darius pak Médský ujal království v letech okolo šedesáti a dvou.

to být vdova po Nabuchodonozorovi, ale pravděpodobněji to byla Nitocris, manželka Nabonidova, dcera Nabuchodonozora a Balsazarova matka.

5:11 Duch svatých bohů. Viz 4:8. Nepřekvapuje, že s událostmi Danielova života byla králova matka obeznána lépe než Balsazar sám. Danielovi mohlo tou dobou (v roce 539 př.Kr.) být přes 80 let. O 66 let dříve (v roce 605 př.Kr.) byl odvezen do Babylóna jako mladík (1:4).

5:12 Baltazar. Viz pozn. 1:7.

5:16 Třetí v království. Viz pozn. 7.

5:17 Někomu jinému. Někteří interpreti jsou toho názoru, že Daniel odmítl pocty a odměny nejen ze skromnosti, že o bohatství a moc nestál, ale i s vědomím toho, že schopnost odpovědět králi má jen díky Boží milosti a nechtěl Bohem svěřenou roli zneužít k osobnímu prospěchu (srv. Gn 14:23). Nicméně jindy podobné dary bez problémů přijal (2:48; 5:29). Možná, že se chtěl vyhnout jakémukoliv tlaku upravit poselství nevídané zvěsti; možná, že mu bylo jasné, že stejně není o co stát, když království tuto noc vezme svůj konec.

5:18 Tvému otci Nabuchodonozorovi. Viz pozn. 2.

Bůh nejvyšší. Viz 2:37 a 4:33.

5:20–21 Viz 4:31–33.

5:21 Nad lidským královstvím panuje Bůh nejvyšší. Toto tvrzení shrnuje teologii celé knihy (Viz Úvod: Záměr a zvláštnosti).

5:22 Ačkoli o tom všem věděl. Balsazar doplatil na to, že nepoužíval rozum (Mt 7:24–27). Byl bez výmluvy ještě více, než Nabuchodonozor, a proto jeho čas milosti vypršel (viz 1Tm 1:13). **!!! DOPSAT !!!**

5:23 Proti Pánu nebes. Viz pozn. 4:34.

5:24 Protož. Nápis na zdi byla Boží odpověď na Balsazarovu arogantní pýchu a zpupnost před Bohem, který svou svrchovanost de-

monstroval o generaci dříve na Nabuchodonozorovi (4:31–34).

5:25 Mene, mene, tekem, ugarsin. Dosl. „sečteno, sečteno, zváženo a rozděleno“ nebo „mína [váhová, tedy i měnová jednotka], mína, šekel a půlšekel“.

Ugarsin. Aramejsky „a parsin“.

5:26 Mene. V původní aramejštině lze tomuto výrazu rozumět jako slovesu nebo jako podstatnému jménu. Daniel jej přečetl jako sloveso „sečteno“ a vyložil jako dny Balsazarovy vlády, které Bůh přivedl ke konci.

5:27 Tekem. Rovněž sloveso nebo podstatné jméno. Daniel slovo čte jako sloveso „zváženo“ a interpretuje je ve smyslu Balsazarovy nedostatečnosti před Bohem (srv. pozn. Lk 3:17).

5:28 Peres. Daniel interpretuje jako sloveso „rozděleno“ ve významu království, které bude Balsazarovi odebráno a a předání Médům a Prešanům. Pokud hosté na banketu interpretovali tyto tři výrazy jako podstatná jména ve smyslu měnových hodnot (*mene* je ekvivalent 60 babylonských šekelů, *tekem ugarsin* lze chápat jako *šekel a půl*), je pochopitelné, že jim nápis nedával žádný smysl (srv. 8).

Médským a Perským. Viz Úvod: Záměr a zvláštnosti.

5:29 Balsazar. Balsazar, podobně jako jeho otec Nabuchodonozor, uctil Daniela. Na rozdíl od Nabuchodonozora však neuctil Danielova Boha. Čest, které se Danielovi a jeho přátelům opakovaně dostalo pro jejich věrnost Bohu, zdůrazňuje důvěryhodnost Daniela coby proroka. Nikdy svou víru nezkompromitoval; vždy zůstal věrný Bohu, byť to bylo tvářív v tír smrti. Proto lze spolehnout i na jeho pozdější proroctví (kapitoly 7–12).

5:30 Zabit. Texty Starého Blízkého Východu i řečtí historikové Hérodotos a Xenofón zaznamenávají, že Babylónané byli zaskočení překvapivým útokem Peršanů, zatímco se veselili a tančili.

5:31 Darius Médský. Někteří školy tvrdí, že tento a další (6:1, 6:6,

Daniel ve lví jámě

6 Líbilo se pak Dariovi, aby ustanovil nad královstvím úředníků sto a dvacet, kteříž by byli po všem království.²Nad těmi pak hejtmany tři, z nichžto Daniel přední byl, kterýmž by úředníci onino vydávali počet, aby se králi škoda nedála.³Tedy Daniel převyšoval ty hejtmany a úředníky, proto že duch znamenitější v něm byl. Pročež král myslil ustanoviti jej nade vším královstvím.⁴Tedy hejtmané a úředníci hledali příčiny proti Danielovi s strany království, a však žádné příčiny ani vady nemohli najíti; nebo věrný byl, aniž jaký omyl neb vada nalézala se při něm.⁵Protož muži ti řekli: Nenajdeme proti Danielovi tomuto žádné příčiny, jediné

6:9, 6:25, 6:28; 9:1; 11:1) odkazy na Daria Médského v knize Daniel jsou historické omyly. Viz pozn. 6:1.

6:1 Dariovi. Viz pozn. 5:31. I když je pravda, že Darius Médský není zmíněn v dochovaných historických zdrojích mimo Bibli a že mezi Balsazarem/Nabonidem (viz pozn. 5:1) a nástupem Cýra Perského není žádný časový interval, neznamená to nutně, že kniha Daniel chybí. Někteří jsou toho názoru, že „Darius Médský“ je trůnní jméno Cýra, zakladatele Perského impéria (viz pozn. 28). Je však také možné, že nositelem tohoto označení byl Gubaru, generál, který přeběhl od

Nabuchodonozora ke Cýrovi, vedl perské dobytí Babylóna a kterého Cýr učinil vládcem nad územím, které Persie zabrala Babylónu. Srv. čl. *Kdo je Darius Médský?* 6 na str.??.

6:3 Duch znamenitější. Viz 1:17; 4:6 a 5:12.

6:4 Hledali příčiny proti Danielovi. Vypadá to, že vysocí úředníci nebyli poctiví, a proto měli strach z Danielova povýšení (v. 3); bylo jim jasné, že Daniel jejich podvody odhalí a nebude tolerovat, ale nahlásil je králi. Nebyla to jen závist, co je motivovalo k zinscenovanému procesu; potřebovali se ho zbavit, aby sami přežili.

Kdo byl Darius Médský?

Poprvé je zmíněn v 5:31. Někteří (hlavně kritičtí, tj. liberální) teologové, zastánci pozdního (tzv. „makabejského“) datování vzniku knihy Daniel (podle nich kolem roku 165 př.Kr.), tvrdí, že (1) Darius Médský nikdy neexistoval, protože v ji-

zásadě nepřipouští.) Udržitelnost hypotézy makabejského data proto závisí na výše uvedeném vysvětlení „Daria Médského“ (protože podle tohoto vysvětlení existuje médské království před perským). Proto je tato postava velmi důležitá; její identifikace má závažné teologické důsledky.

Peršan Darius I., syn Hystapesův, však nemůže být ztotožněn s Dariem Médským hned z několika důvodů:

1. Darius I. byl rodem Peršan, bratranec krále Cýra; nebyl to v žádném případě Méd.
2. Darius I. byl mladík kolem dvaceti let, když zavraždil podvodníka Gaumatu (který se vydával za Cýrova syna Smerdisa) v roce 522 př.Kr. Nemohlo mu být 62 (5:31).
3. Darius I. nebyl králem Babylóna před Cýrem, jak tvrdí liberální teorie. Samostatným vládcem se stal až sedm let po Cýrově smrti (srv. Ezd 4:5).
4. Taková zmatenost ohledně národnosti a časové posloupnosti Daria a Cýra byla v helenistickém světě druhého století př.Kr. absolutně nemyslitelná. Studenti museli číst Xenofóna, Hérodota a další řecké historiky pátého a čtvrtého století př.Kr. Od Xenofóna a Hérodota máme informace o Cýrovi a Dariovi. Jakákoliv řecky píšící autor, který by umístil Daria před Cýra, by ukončil svou spisovatelskou kariéru výsměchem veřejnosti; nikdo by ho už nikdy nebral vážně.

Darius Perský (Ezd 4:5) a Darius Médský (Da 5:31) tedy nemají spolu nic do činění; zmatek je pouze na straně zastánců teorie pozdního data, nikoliv na straně autora knihy Daniel.

„Druhořadých věcí nedosáhneme tím, že je prohlásíme za prvořadě. Druhořadých věcí dosáhneme pouze tehdy, budou-li na prvním místě věci první.“

C. S. Lewis

ných starověkých dokumentech není zmíněn; (2) jméno Darius použil neznámý makabejský autor, špatně obeznámený s perskou historií, a zaměnil ho s legendárním Dariem I. (255–484) Perským (nikoliv Médským); (3) autor se chybně domníval, že Babylón dobyla Médea, nikoliv Persie, a že pod vedením tohoto legendárního „Daria“ Médové vládli světovému impériu několik let, než padlo do rukou Peršanům.

Díky tomu mohou advokáti makabejského (pozdního) data tvrdit, že čtyři království z Nabuchodonozorova snu (Da 2) jsou (1) babylónské; (2) médské; (3) perské a (4) řecké, což jim poskytuje výhodu omezení horizontu Danielových proroctví ne dále než do roku 165 př.Kr. (Pokud by kniha vznikla až v této době, všechna údajná „proroctví“ by se dala vysvětlit zpětným pohledem na historické události poté, co nastaly. Problém s tradiční identifikací čtvrtého království coby Říma pro liberály spočívá v tom, že takový pohled předpokládá skutečně pravé prediktivní proroctví, což racionalistický vyšší kriticismus

leč bychom našli něco proti němu s strany zákona Boha jeho. ⁶Tedy hejtmané a úředníci ti shromáždívše se k králi, takto mluvili k němu: Darie králi, na věky buď živ.

⁷Uradili se všickni hejtmané království, vývodové, úředníci, správcové a vůdcové, abys ustanovil nařízení královské, a utvrdil záповěd: Kdož by koli vložil žádost na kteréhokoli boha neb člověka do třidcíti dnů, kromě na tebe, králi, aby uvržen byl do jámy lvové. ⁸Nyní tedy, ó králi, potvrď záповědi této, a vydej mandát, kterýž by nemohl změněn býti podlé práva Médského a Perského, kteréž jest neproměnitelné. ⁹Pročež král Darius vydal mandát a záповěd. ¹⁰Daniel pak, když se dověděl, že jest vydán mandát, všel do domu svého, kdež otevřená byla okna v pokoji jeho proti Jeruzalému, a třikrát za den klekal na kolena svá, a modlival se

6:5 Zákona Boha jeho. Danielovi protivníci potvrzují nejen jeho morální integritu, ale také viditelnou a všeobecně známou zbožnost a odevzdanost Bohu Izraele. Tím je znovu připomenuto téma knihy – Danielova svatost a důvěryhodnost.

6:7 Všickni. Falešná implikace, že Daniel s návrhem souhlasil. Tito úředníci se vůči Dareiovi chovali jako pokrytci; manipulovali s ním, aby dosáhli svých cílů.

Kdož by se ... modlil k jakémukoli bohu ... kromě tebe. Návrh Dareiovi mohl připadat spíše politický než náboženský; jeho zřejmý záměr je upevnit vladařovu autoritu nad nedávno dobytými územími.

6:8 Práva ... kteréž jest neproměnitelné. Perský legislativní systém

je první v historii, který vladařovu absolutní moc nějakým způsobem omezuje; v tomto případě nezvratností. Panovník si musel pečlivě rozmyslet, jaký zákon vydá, aby se nemohl obrátit proti němu, protože nebylo možné ho vzít zpátky. Později král doplatil na svou důvěru svým podřízeným (14). Viz též [Est 1:19](#); [Est 8:8](#) a [pozn. Est 7:7](#).

6:10 Když se dověděl. Daniel ani na okamžik nezaváhal a nedal se zvíkat ve své věrnosti Bohu, přestože věděl, že ho to může stát život (srv. [pozn. 5:29](#)).

Proti Jeruzalému. Viz [1Kr 8:44](#), [1Kr 8:48](#); srv. [Ž 5:8](#) a [Ž 138:2](#).

Třikrát za den. Viz [Ž 55:18](#).

Klekal. Modlitba vestoje byla běžná ([1Pa 23:30](#); [Neh 9:1](#)). Modlitba

Nicméně je pravda, že archeologie dosud neobjevila žádnou zmínku o „Dariovi Médském“ z doby, kdy žil, mimo Bibli. (Až do devatenáctého století totéž platilo o Balsazarovi, místokráli, zastupujícím svého otce Nabonida. Kritičtí teologové, zastávající makabejské datování, tvrdili, že Balsazar je další fiktivní postava v Danielovi, dokud nebyly objeveny babylónské tabulky z jeho doby, potvrzující, že Balsazar sloužil jako mladší král v posledních letech vlády svého otce Nabonida. Srv. [pozn. 5:1](#)).

Přesto Daria Médského dokážeme identifikovat. V knize Daniel je několik náznaků, že Darius nebyl svrchovaným králem, ale že byl dočasně dosazen na trůn nějakou vyšší autoritou. Ve verši [9:1](#) čteme, že učiněn jest králem. Je zde použit pasivní kořen hofal u slovesného tvaru „homlak“ namísto běžného malak („stal se králem“), používaného v kontextu získání trůnu dobytím nebo dědictvím. Podobně ve verši [5:31](#) čteme, že Darius „ujal království“ (qabbel), jako kdyby mu bylo svěřeno vyšší autoritou.

Samotné jméno Darius (persky *Dārayawuṣh* je zřejmě příbuzné s *dara*, které se v avestánštině (mrtvý severovýchodní staroíránský jazyk) objevuje jako výraz pro „krále“. Podobně jako označení *augustus* mezi Římany, mohlo být i přízvisko *dārayawuṣh* („královský“) zvláštním čestným titulem, který mohl sloužit i jako vlastní jméno, podobně jako české příjmení „Král“.

Zdá se tedy, že záhy po porážce Babylóna medo-perskými vojsky si Cýrovu osobní přítomnost vynutila jiná fronta jeho rozpínajícího se impéria. Jevilo se mu tedy jako účelné svěřit království Gu-barovi-Dariovi i s titulem Král Babylóna, aby pa-

noval přibližně rok, než se Cýr osobně vrátí ke své korunovační slavnosti v Mardukově chrámu. Po tomto roce vlády v roli místokrále zůstal Darius správcem Babylóna, ale koruna byla odevzdána jeho nadřízenému vládci Cýrovi (který ji později předal svému nejstaršímu synovi Kambýsésovi, srv. [pozn. 11:2](#), při korunovaci králem Babylóna).

Tento scénář podporuje text knihy tím, že Daniel nikde neuvádí žádný pozdější rok Dariovy vlády než „první“ ([9:1](#)), což indikuje její velmi krátké trvání. I kdyby to mělo znamenat, že jeden rok patřila vláda Médům (víme, že nepatřila; skutečným panovníkem byl Peršan Cýr), jednoletá říše by sotva mohla uhájit svou legitimní pozici coby království číslo dvě v řadě impérií výrazně trvanlivějších: babylónské vydrželo 73 let, perské 208 let, řecké by v roce 165 př.Kr. mělo za sebou 167 své existence.

Kromě toho slovní hříčka Danielovy interpretace nápisu na zdi v [5:28](#), která spojuje dva významy stejného kořene P–R–S: *p^er^asat* („rozděleno“) a *Pārās* („dáno Médům a Peršanům“), zároveň ujišťuje, že autor knihy psal v přesvědčení, že království číslo jedna (babylónské) přechází pod nadvládu Peršanů již spojených s Médy a tím se stává královstvím číslo dvě. Kniha Daniel neponechává žádný prostor pro kritickou spekulaci o dřívějším médském království, které údajně mohl mít autor knihy na mysli.

Čtvrté království je pak Řím, jediné, které dokázalo pokořit Řecko ([2:40](#)), a během jehož existence vzniklo Božím zásahem království věčné, je muž nebude konce ([2:44](#)) – církev. (Srv. graf [Danielovy vize](#) na str. 5).

a vyznával se Bohu svému, tak jakož prvé to činíval. ¹¹Tedy muži ti shromáždívše se a nalezše Daniele, an se modlí a pokorně prosí Boha svého,

¹²Tedy přistoupili a mluvili k králi o záповědi královské: Zdalíž jsi nevydal mandátu, aby každý člověk, kdož by koli něčeho žádal od kterého boha neb člověka až do třidceti dnů, kromě od tebe, králi, uvržen byl do jámy lvové? Odpověděv král, řekl: Pravěť jest slovo to, podle práva Médského a Perského, kteréž jest neproměnitelné. ¹³Tedy odpovídajíce, řekli králi: Daniel ten, kterýž jest z zajatých synů Judských, nechtěl dbáti na tvé, ó králi, nařízení, ani na mandát tvůj, kterýž jsi vydal, ale třikrát za den modlí se modlitbou svou.

¹⁴Tedy král, jakž uslyšel tu řeč, velmi se zarmoutil nad tím, a uložil král v mysli své vysvoboditi Daniele, a až do západu slunce usiloval ho vytrhnouti. ¹⁵Ale muži ti shromáždívše se k králi, mluvili jemu: Věz, králi, že jest takové právo u Médských a Perských, aby každá výpověď a nařízení, kteréž by král ustanovil, neproměnitelné bylo. ¹⁶I řekl král, aby přivedli Daniele, a uvrhli jej do jámy lvové. Mluvil pak král a řekl Danielovi: Bůh tvůj, kterémuž sloužíš ustavičně, on vysvobodí tebe. ¹⁷A přinesen jest kámen jeden, a položen na díru té jámy, a zapečetil ji král prstenem svým a prsteny knížat svých, aby nebyl změněn ortel při Danielovi. ¹⁸I odšel král na palác svůj, a šel ležeti, nic nejeda, a ničímž se obveseliti nedal, tak že i sen jeho vzdálen byl od něho. ¹⁹Tedy král hned ráno vstav na úsvitě, s chvátáním šel k jámě lvové.

²⁰A jakž se přiblížil k jámě, hlasem žalostným zavolal na Daniele, a promluviv král, řekl Danielovi: Danieli, služebníče Boha živého, Bůh tvůj, kterémuž ty sloužíš ustavičně, mohl-liž tě vysvoboditi od lvů? ²¹Tedy Daniel mluvil s králem, řka: Králi, na věky buď živ. ²²Bůh můj poslal anděla svého, kterýž zavřel ústa lvů, aby mi neuškodili; nebo před ním nevina nalezena jest při mně, nýbrž ani proti tobě, králi, nic zlého jsem neučinil. ²³Tedy král velmi se z toho zradoval, a rozkázal Daniele vytáhnouti z jámy. I vytažen byl Daniel z jámy, a žádného úrazu není nalezeno na něm; nebo věřil v Boha svého. ²⁴I rozkázal král, aby přivedeni byli muži ti, kteříž osočili Daniele, a uvržení jsou do jámy lvové, oni i synové jejich i ženy jejich, a prvé než dopadli dna té jámy, zmocnili se jich lvové, a všechny kosti jejich zetřeli. ²⁵Tedy Darius král napsal všechněm lidem, národům a jazykům, kteříž bydlili po vsi zemi: Pokoj váš rozmnožen buď. ²⁶Ode mne vyšlo nařízení toto, aby na všem panství království mého tráslí a bálise před Bohem Danielovým;

nebo on jest Bůh živý a zůstávající na věky, a království jeho nebude zrušeno, ani panování jeho až do konce. ²⁷Vysvobozuje a vytrhuje, a činí znamení a divy na nebi i na zemi, kterýž vysvobodil Daniele z moci lvů.

²⁸Danielovi pak šťastně se vedlo v království Dariovu, a v království Kýra Perského.

Čtyři zvířata a Syn člověka

7 Léta prvního Balsazara krále Babylonského Daniel měl sen a vidění svá na ložci svém, i napsal ten sen krátkými slovy. ²Mluvil Daniel a řekl? Viděl jsem u vidění svém v noci, a aj, čtyři větrové nebesťi bojovali na moři

vkleče vyjadřuje poníženost, vhodnou zejména za okolností mimořádné vážnosti (1Kr 8:54; Ezd 9:5; viz též Ž 95:6; Lk 22:41; Sk 7:60; Sk 9:40).

Činíval. Danielova zbožnost byla veřejně známá; proto se nepřítelům hodila jako vítaná záminka intriky proti němu (5).

6:13 Synů Judských. Identifikace Daniela etnickým původem prozrazuje antisemitské předsudky úředníků. Všeobecná známost etnické identity ukazuje, že Daniel nezkompromitoval své dědictví ve prospěch prosperity v cizí zemi. To byla důležitá lekce pro původní čtenáře.

6:14 Zarmoutil. Dariovi okamžitě došlo, že se stal obětí manipulativní intriky svých úředníků, ale byl bezmocný s tím něco udělat, protože zákon médský a perský je nezrušitelný (viz pozn. 6:8).

6:16 Bůh tvůj. Darius byl nucen proto své vůli vynést rozsudek, k němuž byl zmanipulován. Jedinou nadějí na Danielovu záchranu vidí v Bohu, jehož Daniel uctívá, o jehož všemohoucnosti neměl pochyb.

6:17 Zapečetil. Mezi Asyřany, Babylóňany i Peršany byly běžné pečetní prsteny a válcové pečetě pro použití s hlinou nebo voskem. Rozlomit králem označenou pečeť znamenalo porušení zákona.

6:19 Nespál, postil se. Darius byl na vrcholu zoufalství. Mohl v tom sehrát roli respekt vůči Danielovu Bohu, nejen obava, že přijde o neschopnějšího úředníka (2).

6:22 Anděla. Dost možná „anděl Hospodinův“ (viz pozn. 3:28).

6:23 Vytáhnouti. Vytažením z jámy Darius neporušil zákon; ten byl naplněn o den dříve, když tam Daniela uvrhli.

6:24 Rozkázal. Historik Josephus Flavius líčí tuto epizodu o jeden detail podrobněji. Podle něho úředníci, když viděli, že jim nevyšel cíl sprovodit Daniela ze světa, protestovali stížností, že lvy musel někdo

předem nakrmit. Král dal tedy lvy před jejich zraky nakrmit masem a teprve pak je tam rozkázal naházet. Pro didaktický záměr autora knihy Daniel nebyla tato okolnost důležitá a nestála mu za zmínku; podstatné pro něho bylo zachycení principu, že proti Bohu Izraele (jehož v této generaci reprezentuje Daniel) nelze bojovat. Srv. Př 26:27; Ex 14:25–28; Ezd 6:6–12; Est 7:9 apod.

6:26 Nařízení. Dariov dekret neimplikuje automaticky, že Darius konvertoval od svého pohanského polyteismu k víře v Danielova Boha, o nic více, než Kýrova proklamace, že Bůh mu dal pokyn poslat Židy domů (Ezd 1:3–4, Iz 44:28, Iz 45:4). Danielova věrnost navzdory ohrožení života přinesla Bohu slávu po celém Dariově království, tedy po celém známém světě.

6:28 Šťastně. Opakovaný výskyt jednoho z hlavních témat první poloviny knihy (srv. pozn. 1:1–6:28 a 3:30).

Království. Lze též číst jako *Dareia, to jest za králování Kýra* Verši je možno rozumět dvěma způsoby: (1) Daniel prosperoval pod vládou Gubaru (viz pozn. 1) stejně jako pod vládou Kýra; anebo (2) Daniel prosperoval pod vládou Daria, čili pod vládou Kýra. Ve druhém případě jsou Darius Médský a Kýros Perský dvě jména jednoho a téhož panovníka (viz pozn. 1).

7:1–12:13 Danielovy vize. V těchto kapitolách Daniel opouští historické vyprávění a zaznamenává své vize. Tyto vize navazují na předchozích šest kapitol dvěma hlavními tématy: 1) Hospodin, Bůh Izraele, je svrchovaný Pán nade všemi národy a 2) Daniel, nekompromisní Boží prorok, je spolehlivě důvěryhodný. Tyto kapitoly připravují exulanty na dlouhé čekání na plné znovuoobnovení Izraele, jakož i na

velikém. ³A čtyři šelmy veliké vystupovaly z moře, jedna od druhé rozdílná. ⁴První podobná lvu, a křídla orličí měla. Hleděl jsem, až vytrhána byla křídla její, jimiž se vznášela od země, tak že na nohách jako člověk státi musila, a srdce lidské dáno jest jí. ⁵A aj, jiná šelma druhá podobná nedvědu, kteráž panství jedno vyzdvihla, a tři žebra v ústech jejích, mezi zuby jejimi, a tak mluveno bylo k ní: Vstaň, nažer se hojně masa. ⁶Potom jsem viděl, a aj, jiná podobná pardovi, kteráž měla čtyři křídla ptačí na hřbetě svém, a čtyřhlavá byla šelma ta, již moc dána byla. ⁷Potom viděl jsem u viděních nočních, a aj, šelma čtvrtá strašlivá a hrozná a velmi silná, mající zuby železné veliké, kteráž zžírala a potírala, ostatek pak nohama svýma pošlapávala; a ta byla rozdílná ode všech šelm, kteréž byly před ní, a měla rohů deset. ⁸Pilně jsem šetřil těch rohů, a hle, roh poslední malý vyrostal mezi nimi, a tři z těch rohů prvních vyvráceni jsou před ním; a aj, oči podobné očím lidským v rohu tom, a ústa mluvící pyšně. ⁹Hleděl jsem,

až trůnové ti svrženi byli, a Starý dnů posadil se, jehož roucho jako sníh bílé, a vlasové hlavy jeho jako vlna čistá, trůn jako jiskry ohně, kola jeho jako oheň hořící. ¹⁰Potok ohnivý tekł a vycházel od něho, tisícové tisíců sloužili jemu, a desetkrát tisíckrát sto tisíců stálo před ním; soud zasedl, a knihy otevřeny byly.

¹¹Patřil jsem tehdaž, hned jakž se začal zvuk té řeči pyšné, kterouž roh mluvil; patřil jsem, dokudž ta šelma nebyla zabita, a vyhlazeno tělo její, a dáno k spálení ohni. ¹²A i ostatkům šelm odjali panství; nebo dlouhost života jim odměřena byla až do času, a to uloženého času. ¹³Viděl jsem

u vidění nočním, a aj, s oblaky nebeskými podobný Synu člověka přicházel; potom až k Starému dnů přišel, a před něj postaven byl. ¹⁴I dáno jest jemu panství a sláva

zkoušky a utrpení pod nadvládou cizích mocností. Jsou také Božímu lidu povzbuzením, aby se nevzdával naděje, že Boží království jednou přijde učinit všemu trápení konec. Daniel se dotýká čtyř hlavních témat: 1) čtyři šelmy (7:1–28), 2) beran a kozel (8:1–27), 3) „sedmdesát týdnů“ (9:1–27) a 4) budoucnost Božího lidu (10:1–12:13).

7:1–28 Vize čtyř šelm. Danielův sen o čtyřech šelmách zachycuje historii střídání cizích království, které Izrael utiskovaly, až do doby, kdy jejich pozemská vláda byla dána „svatým výsostím“

7:3 Čtyři šelmy veliké. Čtyři šelmy reprezentují čtyři království (17 a 23). Spojitost s Nabuchodonozorovou vizí sochy v kapitole 2 je zřejmá. Pro jejich identifikaci viz náčrt *Danielovy vize* na str. 5.

Moře. Není zřejmé, zda je míněno nějaké konkrétní moře (snad Středomoří?). Nicméně lze mít za to, že moře symbolizuje chaotický neklid, charakteristický pro hříšné národy, okupující Izrael. Viz interpretaci ve 17 a v Iz 17:12–13 a Iz 57:20.

7:4 Lvu ... orličí křídla. Lev s orlími křídly symbolizuje Babylón (srv. Jr 50:44, Ez 17:3). Okřídlení lvi byli běžné babylónské artefakty, často umístěvané u vchodů významných veřejných budov.

Vytrhána ... srdce lidské. Snad odkaz na Nabuchodonozorovu proměnu a navrácení do lidské společnosti po sedmiletém ponížení nepřítelů (4:31–34).

7:5 Nedvědu ... panství jedno vyzdvihla ... tři žebra. Médo-perské království je symbolizováno šelmou s nenasycenou žravostí. Vztyčená strana může reprezentovat nadřazenou pozici Persie. Tři žebra pravděpodobně znamenají vítězství Persie nad Lydií (546 př.Kr.), Babylónem (539 př.Kr.) a Egyptem (525 př.Kr.). Viz poznámku 8:3.

7:6 Pardovi ... čtyři ptačí křídla ... čtyřhlavé. Řecko je symbolizováno pardem, proslulým svou rychlostí. Alexandr Veliký (356–323 př.Kr.) dobyl Persii velmi rapidně. Střetl se s Peršany ve třech velkých bitvách: 1) bitvou u řeky Gránikos (334 př.Kr.) získal vstup do Malé Asie; 2) bitva u Issu (333 př.Kr.) mu umožnila okupovat Sýrii, Kenaán a Egypt; 3) v bitvě u Gaugameli porazil perskou armádu definitivně a otevřel si cestu do Indie. Viz též 8:5–8. Krátce po jeho předčasně smrti (ve věku 32 let, zřejmě na malárii, kterou se nakazil v Egyptě) se říše, kterou vytvořil, rozpadla na čtyři části. Protože nezanechal dědice, kterému by připadla, rozděbili si ji jeho generálové: v Makedonii vládl Kassandros, v Thrákii a Malé Asii Lýsimachos, v Sýrii Seleukos a v Egyptě Ptolemaios, nikoli však v míru a pokoji, nýbrž v revnivosti a touze vládnout všemu jako Alexandr.

7:7 Šelma čtvrtá. Historie nás učí, že toto neidentifikované zvíře je Řím — impérium, které postupně asimilovalo různé části rozděleného řeckého království. **deset rohů** Znamenají deset římských králů (viz v. 24). Není zřejmé, zda následují po sobě nebo vládnou současně. Pro spekulativní domněnku, že mají znamenat druhou fázi čtvrtého

království, „oživenou říši římskou“ posledních dnů, však jednoznačně přesvědčivý textový důkaz neexistuje.

7:8 Roh poslední malý. Deset rohů časově předchází „malému“, který vyvrátí tři z nich. Je to další fáze čtvrtého království. Mnozí mají za to, že malý roh symbolizuje vzestup Antikrista 2Te 2:3–4. Pokud je tomu tak, pak je toto první zmínka o Antikristu v Písmu.

Oči podobné očím lidským. oči podobné očím lidským ... a ústa Metafora naznačuje, že roh reprezentuje spíše člověka než království.

7:9 Trůn ... kola. Vyobrazení Božího trůnu koreluje s vizí proroka Ezechiele (Ez 1:15–28). Nebeský trůn je zobrazen s koly (podobně jako v památkách jiných národů z oné doby) — jako královský válečný vůz. Podobný motiv se skrývá za ohnivým sloupem, který vedl Izrael během Exodu (Ex 13:21–22).

Starý dnů. Jediný výskyt v Bibli je v této kapitole (srv. 13, 22). Podobný výraz se objevuje v ugaritských textech k označení velkého Boha El. Zde je použit jako označení pro Boha, který zasedl k soudu, a implikuje, že je věčný a panuje od pradávna.

Roucho ... vlasy. Ačkoliv se Bůh Danielovi zjevil v neskutečné slávě, přesto to bylo v podobě rozpoznatelné jako lidská.

7:10 Knihy. Viz 12:1 (viz též Ex 32:32; Ž 149:9; Iz 4:3; Iz 65:6; Mal 3:16; Lk 10:20; Zj 5:1–5; Zj 6:12–16 a Zj 20:12).

7:11–12 Určitá lhůta je ponechána předchozím královstvím, jejichž obyvatelé i se svými zvyklostmi byli absorbováni následujícími říšemi. V kontrastu s tím je vyjádřen důraz na totální zkázu čtvrtého království. Srv. pozn. 3

7:13 S oblaky nebeskými. Jinde ve SZ je to jedině Hospodin, o němž je řečeno, že se objevuje na oblacích (Ž 104:3; Iz 19:1). Podobný Synu člověka pochází z nebes, sestupuje z Božího rozhodnutí; je totožný se skálou, vytrženou z hory, avšak nikoliv lidskou rukou (2:45; viz pozn. 14).

Synu člověka. Tento termín může znamenat jednoduše „člověk“. Hebrejský ekvivalent tohoto aramejského výrazu je v Da 8:17 použit pro Daniele, stejně jako pro jeho současníka Ezechiele v Ez 2:1, 3 a 6. Daniel je jedním z prvních (ne-li vůbec první), kdo používá toto spojení. Pozdější židovská mezizákonní apokalyptická literatura navazuje na tuto pasáž a vykresluje „syna člověka“ jako nadpřirozenou bytost, přinášející nebeskou moc na Zem. Daniel viděl *podobného Synu člověka*, tedy někoho srovnatelného s člověkem, a přesto výrazně odlišného (14). V evangeliích je výraz „Syn člověka“ používán ve vztahu ke Kristu (69 výskytů v synoptických evangeliích a 12 v Janově). Ježíš sám sebe nejčastěji označoval právě tímto titulem.

7:14 Dáno jest jemu panství. Bůh mu svěřuje „místodržitelství“ nade všemi národy. Tím je naplněna role skály, vytržené z hory (2:44–45).

i království, aby všickni lidé, národové a jazykové sloužili jemu; jehož panství jest panství věčné, kteréž nepomijí, a království jeho, kteréž se neruší.

¹⁵I zhrozil se duch můj ve mně Danielovi u prostřed těla, a vidění má předěsila mne. ¹⁶Tedy přistoupil jsem k jednomu z přistojících, a ptal jsem se ho na jistotu vši té věci. I pověděl mi, a výklad řeči mi oznámil: ¹⁷Ty šelmy veliké, kteréž jsou čtyry, jsou čtyři králové, kteříž povstanou z země, ¹⁸A ujmou království svatých výsostí, kteříž obdržeti mají království až na věky, a až na věky věků. ¹⁹Tedy žádostiv jsem byl zprávy o šelmě čtvrté, kteráž rozdílná byla ode všech jiných, hrozná velmi; zubové její železné, a pazoury její ocelivé, kteráž zžírala, potírala, ostatek pak nohama svýma pošlapávala. ²⁰Tolikéž o rozích desíti, kteříž byli na hlavě její, a o posledním, kterýž vyrostl, a před ním spadli tři; o tom rohu, pravím, kterýž měl oči a ústa mluvící pyšně, a byl na pohledění větší než jiní. ²¹Viděl jsem, an roh ten válku vedl s svatými, a přemáhal je, ²²Až přišel Starý dnů, a oddán jest soud svatým výsostí, a čas přišel, aby to království svatí obdrželi. ²³Řekl takto:

Šelma čtvrtá znamená království čtvrté na zemi, kteréž rozdílné bude ode všech království, a zžije všecku zemi, a zmlátí ji a potře ji. ²⁴Rohů pak deset znamená, že z království toho deset králů povstane, a poslední povstane po nich, kterýž bude rozdílný od prvních, a poníží tři králů. ²⁵A slova proti Nejvyššímu mluvíti bude, a svaté výsostí potře; nadto pomýšleti bude, aby proměnil časy i práva, když vydání budou v ruku jeho, až do času a časů, i do částky časů. ²⁶V tom bude soud osazen, a panství jeho odejmou, vyplnění a vyhladí je docela. ²⁷Království pak i panství, a důstojnost královská pode vším nebem dána bude lidu svatých výsostí; jehož království bude království věčné, a všickni páni jemu sloužiti a jeho poslouchati budou.

²⁸Až potud konec té řeči. Mne pak Daniele myšlení má velice zkormoutila, a krása má proměnila se při mně, slovo však toto v srdci mém zachoval jsem.

Vidění o beranu a kozlu

8

Léta třetího kralování Balsazara krále ukázalo mi se vidění, mně Danielovi po onom, kteréž se mi ukázalo na počátku. ²I viděl jsem u vidění, (tehdy pak, když jsem viděl, byl jsem v Susán, na hradě, kterýž jest v krajině Elam), viděl jsem, pravím, byv u potoka Ulai. ³A pozdvihl oči svých, viděl jsem, a aj, u toho potoka stál skopec jeden, kterýž měl dva rohy. A ti dva rohové byli vysocí, a však jeden vyšší než druhý, ale ten vyšší zrostl posléze.

Všickni lidé. „Syn člověka“, kterého Daniel viděl, je veliký syn Davidův, Mesiaš. Izaiáš také líčí jeho království jako nikdy nekončící (Iz 9:7). Ježíš toto mesiánské spojení potvrzuje narážkou na právě tuto pasáž. Z toho důvodu byl náboženskými vůdci své doby nařčen z rouhání (Mt 26:64–65; Mk 14:62–64). Kdo slouží jemu, slouží Bohu.

7:15 Zhrozil se. Daniel byl zděšen tím, co viděl (28), přesto se dožaduje vysvětlení nesrozumitelných jevů (16, 19). Je to od něho projev odvahy: touhy znát pravdu navzdory tušení, že odhalená záhada bude ještě děsivější (21). Milovat pravdu, ať je jakákoliv; hledat ji, ať je kdekoli, je známka vysokého stupně zralosti. Zavírat před ní oči jen proto, že je nepřijemná, je dětské, nedospělé, a v důsledku vede k paralyzující neschopnosti se na těžké časy připravit.

7:18 Svatých. Viz 21–22, 25 a 27. Nebudou to andělé, nýbrž věrní věřící, komu bude svěřeno království (srv. 1Kor 6:1–11; 2Tm 2:12; Zj 22:5).

Výsostí. Mezi „Synem člověka“ coby Králem (13–14) a „svatými Nejvyššího“ coby těmi, kdo budou mít podíl na jeho království, je úzká spojitost (22, 27).

Na věky. Viz 6:26; 7:14 a jeho pozn..

7:21 Válku vedl s svatými, a přemáhal je. Než se Boží věrní ujmou věčné vlády nad světem (18, 27 Mt 5:5), budou vystaveni pronásledování, které prověří jejich víru (Zj 13:7–10; Zj 14:12).

7:22 Starý dnů. Přestože malý roh (8) bude mít nějaký čas k rouhání (25) a pronásledování svatých (21), nakonec podlehe Božímu soudu (Za 14:1–4; Zj 19:2).

Království. Boží zásahy do historie směřují k tomu, co NZ nazývá „královstvím Božím“ (viz čl. [Království Boží Mt 4](#)).

7:25 Času a časů, i do částky časů. Slovo pro „čas“ je stejné jako v 4:13 a 4:20, kde může znamenat jeden rok (viz pozn. 4:13 a Zj 12:14). Nejjistější zřejmě bude považovat toto časové určení za dobu, kterou Boží intervence zkrátí ve prospěch svého lidu (Mt 24:22). **!!! DOPSAT !!!** hebr.

7:26 Soud. Nebeský soud (viz 10). Nebesa jsou stvořené místo, Boží soudní síň, nikoliv Boží „bydliště“ (1Kr 8:27).

7:27 Lidu svatých. Viz pozn. 18.

7:28 Velice zkormoutila. Myšlenky o Izraeli, který nepřestal hřešit ani v zajetí a vykoledoval si tak sedminásobný trest pod vládou cizích království (srv. pozn. 9:11), Daniela deptaly (8:27), přestože věděl, že ultimátní závěr dějin vyústí ve vítěznou vládu Božích věrných (srv. pozn. 18).

V srdci mém. Daniel zmiňuje tento detail, aby zdůraznil, že si nelibuje v takové představě apokalyptických vizí. Ani s autoritou nad pohany v Babylonského i Perského královského dvora nemohl být osočen ze zrady věrnosti Božímu lidu. O budoucích událostech hovořil zkroušeně a s lítostí. Nemnul si ruce nad ztrestanými nevěrnými ani nad zahynuvšími nepřáteli. Tímto postojem srdce je příkladem všem.

8:1–12:23 Daniel se v poledních 5 kapitolách vrací k hebrejštině. Text 2:4–7:28 je v Aramejštině (viz pozn. 2:4).

8:1 Léta třetího kralování Balsazara. Viz pozn. 5:1. Není jednoznačné jisté, zda Balsazarova spoluvláda s Nabonidem začala zároveň s Nabonidovým nástupem (556 př.Kr.) nebo o něco později. Ať tak či onak, události páté a osmé kapitoly je nutno chronologicky umístit mezi události kapitol 4 a 5.

Ukázalo se vidění. Daniel zakouší podobnou „cestovní“ vizi jako prorok Ezechiel (Ez 3:12–15).

8:2 V Susán. V Danielově době byl Susán hlavním městem území jménem Elam, asi 370km východně od Babylóna. Není zřejmé, zda tehdy byla tato země nezávislá nebo spojena s Babylónem či Médeou. Později se však stal diplomatickým a administrativním hlavním městem Perského impéria (srv. Est 1:2; Neh 1:1).

8:3 Dva rohy. Verš 20 identifikuje berana se dvěma rohy jako krále Médského a Perského království.

Vyšší. Symbolismus pomáhá objasnit Médo-Perská historie. Médové

⁴Viděl jsem skopce toho, an trkal k západu, půlnoci a poledni, jemuž žádná šelma odolati nemohla, aniž kdo co mohl vytrhnouti z moci jeho; pročez činil podlé vůle své, a to věci veliké.

⁵A když jsem to rozvažoval, aj, kozel přicházel od západu na svrček vši země, a žádný se ho nedotýkal na zemi, a ten kozel měl roh znamenitý mezi očima svýma. ⁶A přišel až k tomu skopci majícímu dva rohy, kteréhož jsem byl viděl stojícího u potoka, a přiběhl k němu v prchlivosti síly své. ⁷Viděl jsem také, an dotřel na toho skopce, a rozlítiv se proti němu, udeřil jej, tak že zlámal oba rohy jeho, a nebylo síly v skopci k odpírání jemu. A poraziv ho na zemi, pošlapal jej, aniž byl, kdo by vytrhl skopce z moci jeho. ⁸Kozel pak velikým učiněn jest velmi. A když se ssilil, zlámal se roh ten veliký, i zrostli znamenití čtyři místo něho, na čtyři strany světa.

⁹Z těch pak jednoho vyšel roh jeden maličký, a zrostl velmi ku poledni a východu, a k zemi Judské. ¹⁰A zpjal se až k vojsku nebeskému, a svrhl na zemi některé z vojska toho i z hvězd, a pošlapal je. ¹¹Anobř až k vojska toho knížeti zpjal se, nebo od něho zastavena byla ustavičná oběť, a zavržen příbytek svatyně Boží, ¹²Tak že vojsko to vydáno v převrácenost proti ustavičné oběti, a povrhlo pravdu na zemi, a což činilo, šťastně mu se dařilo. ¹³Tedy slyšel jsem jednoho svatého mluvícího, a řekl ten svatý tomu, kterýž tajné věci v počtu máje, mluví: Dokudž toto vidění o oběti ustavičné, a převrácenost na zpuštění přivodící trvati bude, a svaté služby vydávány budou i vojsko v pošlapání? ¹⁴A řekli mi: Až do dvou tisíc a tří set večerů a jiter, a přijdou k obnovení svému svaté služby.

¹⁵Stalo se pak, že když jsem já Daniel hleděl na to vidění, a ptal jsem se na rozum jeho, aj, postavil se podlé mne na pohledění jako muž. ¹⁶Slyšel jsem také hlas lidský mezi Ulaiem, kterýžto zavolav, řekl: Gabrieli, vylož tomuto vidění to. ¹⁷I přišel ke mně, kdež jsem stál, a když přišel, zhrozil jsem se, a padl jsem na tvář svou. I řekl ke mně: Pozoruj, synu člověčí; nebo v času uloženém vidění toto se naplní. ¹⁸Když pak on mluvil se mnou,

se stali mocnými a nezávislími na Asýrii po r. 631 př.Kr. Peršané začali jako nevýznamná část médského království, ale chopili se nadvlády, když si Cýros (559–530 př.Kr.) z Anšanu (v Elamu) podmanil Médeu. Tehdy připojil ke svým titulům i „Král Médů“. Proto oba rohy jsou vysoké, ale vyšší reprezentuje mocnější Persii, a vyrostl později, protože Persie se dostala k moci později než Médea.

8:4 Trkal k západu, půlnoci a poledni. Cýros nejprve dobyl Malou Asii, poté severní i jižní Mezopotámii. Panovníci, následující po něm, rozšířili Médo-Perskou vládu daleko na Východ.

Veliké. Perské impérium se stalo rozlehlejším a mocnějším než kterákoliv předchozí říše v dějinách Blízkého Východu.

8:5 Sotva se země dotýkal. Obraz postihuje rychlost, s jakou Alexandr dobýval cílová území (viz pozn. 7:6). Mocnou Persii (viz pozn. 4) dokázal dobýt během pouhých tří let.

Kozel. Verš 21 identifikuje kozla jako Řecko a roh mezi očima jako jeho prvního krále. Symbolismus výstižně zachycuje rozmach Řeckého impéria pod vedením Alexandra Velikého (356–323 př.Kr.).

8:8 Velikým. Alexandrovo impérium brzy překonalo perskou říši i rozlohou. V roce 327 př.Kr. pokrývalo území dnešního Afghánistánu a později sahalo až do údolí Indus.

Roh se zlomil. Když Alexandrova armáda odmítla pokračovat dále na východ, vrátil se do Babylóna, kde zemřel ve věku třiatřiceti let.

Čtyři místo něho, na čtyři strany světa. Verš 22 napovídá, že tyto rohy symbolizují čtyři království, na které se rozdělí Alexandrova říše. Historické záznamy dokládají, že po určité době vnitřních tahanic se čtyři Alexandrovi generálové podělili o bývalé řecké impérium. Viz pozn. 7:6.

8:9 Nepatrný roh. Verš 23 naznačuje, že rok symbolizuje zlého krále, který povstane z jednoho ze čtyř řeckých království po delším čase („koncem jejich králování“). Ličení skutků tohoto krále (vv. 9–14, 23–25) identifikuje jako Antiocha IV. Epifana z dynastie Seleukovců, vládnoucího mezi 175 a 164 př.Kr. Nezaměnit s malým rohem ze 7:8, který povstane až za římského období, po řeckém.

K zemi Judské. Dosl. k Nádherné (Slavné, Ctnostné, Ozdobné) — rozumí se (implicitně) Zemi Zaslíbené. Antiochos IV. Epifanés ve snaze helenizovat svá území zakázal židovské náboženství včetně chrámových obřadů, čtení Tóry, zachovávaní Sabatu i obřizku; Židé byli dokonce nuceni účastnit se helénským modloslužeb. K aktivnímu odporu se odhodlali po hrdinském činu starého kněze Matatiáše, který neuposlechl rozkaz obětovat modle a namísto toho zabil královského úředníka i Žida, ochotného oběť vykonat. (To nám mj. připomíná, že pronásledování bezbožnou vládou si lidé vykoledují ani ne tak tím, co by dělali, jako spíše tím, co udělat odmítnou.) Tím odstartoval vzpouru Makabejských, vyličenou v deuterokanonické knize 2 Maka-

bejská a v jejím románovém zpracování Howarda Fasta *Mojí stateční bratři*. Svátek Chanuka Židé dodnes slaví na památku vítězství tohoto povstání, jemuž se roku 164 př.Kr. skutečně podařilo osvobodit Jeruzalém ode všech helenizátorů a znovu posvětit chrám. !!! **DOPSAT** !!! reference a přehled svátků, sladit s Úvodem

8:10 Svrhl. Symbolické zachycení krutého pronásledování Božího lidu za Antiocha IV. Epifana. Viz pozn. 8:9 a Úvod: Záměr a zvláštnosti. Srv. 11:21–35; 1Mak 1:10–64.

Z hvězd. Hvězdy symbolizují Boží lid; srv. 12:3; Jr 33:22; Gn 12:3; Gn 15:5 a/nebo nebeskou armádu andělů (Iz 14:13; viz též 2Mak 9:10). Antiochovy mince ho zobrazují s hvězdou nad hlavou. Útok na lid Boží znamená útok proti nebi.

8:11 Knížeti. Zde označení pro Boha, Pána zástupů (hebr. „armád“ !!! **DOPSAT** !!! hebr.; srv. Iz 6:3). Ve verši 25 je formulace „kníže knížat“. Antiochos IV. si osvojil přídomek Epifanés („Bůh zjevený“) a považoval sám sebe za manifestaci Dia, hlavního boha řeckého panteonu.

Zastavena. Viz (vv. 12–13; 11:31 a pozn. 8:9.)

Svatyně. Antiochos IV. nejen vstoupil do Nejsvětější Svatině jeruzalémského chrámu a vydrancoval z ní zlaté a stříbrné nádoby, ale dokonce na Hospodinově oltáři na chrámovém nádvoří vztyčil oltář Diův a obětoval na něm prase (viz pozn. 11:31).

8:12 Vojsko to vydáno v převrácenost proti ustavičné oběti. Boží lid je vydán v moc rohu, který začal jako malý (v. 9), tedy Antiocha IV. Zákaz chrámové bohoslužby lze od bezbožného vladaře očekávat.

Šťastně mu se dařilo. Úspěch rohu, který začal jako malý (v. 9, Antiocha IV.) obnášel i zničení kopií hebrejských Písem (1Mak 1:56–57).

8:14 2300 večerů a jiter. Fráze „večerů a jiter“ se v celém SZ objevuje pouze zde a ve verši 26. Lze ji chápat jako odkaz na večerní a ranní oběti (srv. Ex 29:38–42); v takovém případě by to znamenalo dobu 1150 dní. Jiné pohledy považují frázi za prosté označení 2300 dní. Vzhledem k tomu, že počátek pronásledování Antiochem IV. lze spojit s jakýmkoliv počtem incidentů již od 171 př.Kr., je těžké jednoznačně rozhodnout, ke kterému chápání fráze se přiklonit. Číslo 23 může symbolizovat pevně stanovené období, podobně jak je tomu v mimobiblické apokalyptické literatuře.

Pak bude svatyně očištěna. Chrám byl vyčištěn a znovu zasvěcen pod vedením Judy Makabejského 25. prosince 165 př.Kr. (viz pozn. 11:34; srv. Za 9:13–17).

8:16 Gabrieli. Tento anděl je v Písmu zmíněn jménem čtyřikrát (9:21; Lk 1:11, 19, 26). Jméno znamená „Bůh je moje síla“.

8:17 Synu člověčí. Viz pozn. 7:13. „Silný Boží“ (viz pozn. 16) promlouvá k vznešenému smrtelníkovi.

V času uloženém. Viz též v. 19. Vazba nemusí nutně znamenat úplný

usnul jsem tvrdě, leže tváří svou na zemi. I dotekl se mne, a postavil mne tu, kdež jsem byl stál, ¹⁹A řekl: Aj, já oznámím tobě to, což se díti bude až do vykonání hněvu toho; nebo v uloženém času konec bude. ²⁰Skopec ten, kteréhož jsi viděl, an měl dva rohy, jsou králové Médský a Perský. ²¹Kozel pak ten chlupatý jest král Řecký, a roh ten veliký, kterýž jest mezi očima jeho, jest král první. ²²Že pak zlámán jest, a povstali čtyři místo něho, čtvero království z svého národu povstane, ale ne s takovou silou.

²³Při dokonání pak království jejich, když na vrch vzejdou nešlechetníci, povstane král nestydatý a chytrý. ²⁴Jehož síla zmocní se, ačkoli ne jeho silou, tak že ku podivení hubiti bude, a šťastně se mu povede, až i vše vykoná; nebo hubiti bude silné i lid svatý.

²⁵A obmyslností svou šťastně svede lest v předsevzetí svém, a v srdci svém zvelebí sebe, a v čas pokoje zhubí mnohé; nadto i proti knížeti knížat se postaví, a však bez rukou potřín bude. ²⁶Vidění pak to večerní a jitřní, o němž povědíno, jest jistá pravda; pročez ty zavři to vidění, nebo jest mnohých dnů.

²⁷Tedy já Daniel zchuravěl jsem, a nemocen jsem byl několik dnů. Potom povstav, konal jsem povinnost od krále poručenou, byv předěšen nad tím viděním, čehož však žádný na mně neseznal.

Danielova modlitba

9 Léta prvního Daria syna Asverova z semene Médského, kteréhož učiněn jest králem v království Kaldejském, ²Léta prvního kralování jeho já Daniel porozuměl jsem z knih počtu let, o nichž se stalo slovo Hospodinovo k Jeremiášovi proroku, že se vyplní zpuštění Jeruzaléma sedmdesátého léta. ³A obrátil jsem tvář svou ku Pánu Bohu, hledaje ho modlitbou a pokornými prosbami, v postu, v žíní a popele.

⁴I modlil jsem se Hospodinu Bohu svému, a vyznáváje se, řekl jsem: Prosím, Pane Bože silný, veliký a všelike cti hodný, ostríhající smlouvy a dobrotivosti k těm, kteříž tě milují, a ostríhají přikázání tvých. ⁵Zhřešiliť jsme a převráceně jsme činili, bezbožnost jsme páchali, a protivili jsme se, a odvrátili od přikázání tvých a soudů tvých. ⁶Aniž jsme poslouchali služebníků tvých proroků, kteříž mluvivali ve jménu tvém králům našim, knížatům našim a otcům našim, i všemu lidu země. ⁷Toběť, ó Pane, přísluší spravedlnost, nám pak zahanbení tváří, jakž se to děje nyní mužům Judským a obyvatelům Jeruzalémským, a všechněm Izraelským, blízkým i dalekým, ve všech zemích, kamž jsi je zahnal pro přestoupení jejich, jímž přestupovali proti tobě. ⁸Námť, ó Hospodine, sluší zahanbení tváří, králům našim, knížatům našim a otcům našim, neboť jsme zhřešili proti tobě, ⁹Pánu Bohu pak našemu milosrdenství a slitování, poněvadž jsme se protivili jemu, ¹⁰A neposlouchali jsme hlasu Hospodina Boha našeho, abychom chodili v naučeních jeho, kteréž předkládá

závěr historie; Ve verších 11:27 a 11:35 je podobné spojení umístěno v kontextu, který pravděpodobně odkazuje ke konci pronásledování pod Antiochem IV.

8:19 Hněvu. „Čas hněvu“ může znamenat období Božího hněvu, namířeného proti Izraeli, vykonaného nadvládou Babylóňanů, Peršanů a Řeků.

8:20 Skopec. Viz pozn. 3 a 4.

8:21 Kozel ... roh. Viz pozn. 5 a 6.

8:22 Čtyři. Viz pozn. 8.

8:23–25 Viz pozn. 9–14. Někteří vykladači spatřují v popisu rohu v této kapitole (v. 8) obraz Antikrista v podobě Antiocha IV. coby typu mocného oponenta Božího lidu v budoucnosti. !!! DOPSAT !!! typologii někam do článku

8:25 Bez přispění lidské ruky bude zničen. Antiochos IV. nebyl zavražděn ani nepadl v bitvě. Jeho smrt v roce 164 př.Kr. nastala jako důsledek nervové choroby. Záznamy jeho smrti jsou v 1Mak 6:1–16 a 2Mak 9:1–28.

Mnohé. Tj. věrné Židy.

Proti knížeti knížat. Odkaz na Boha.

8:26 Zavři to vidění. Pečeť byla používána k jednomu ze dvou účelů: (1) Budto jako certifikát autentičnosti („Toto je opravdu královo nařízení!“) anebo (2) k zabezpečení důvěrného dokumentu. Tento druhý význam nejlépe odpovídá kontextu (srv. pozn. 6:18).

Nebo jest mnohých dnů. Dobyvačné tažení Alexandra Velikého (333–323 př.Kr.) začalo téměř dvě století po Danielových vizích (cca. 500 př.Kr.); Antiochos IV. vládl století a půl po Alexandrovi (171–164 př.Kr.).

9:1 Daria. Viz pozn. 5:31 a 6:1. První rok Dariovy vlády byl 539 př. Kr. **Asverova.** Nezaměnit s králem z Est 1:1. Hebrejská odvozenina původního perského Xerxes („král všech mužů“ nebo „hrdina mezi králi“).

Mohl to být královský titul, a ne vlastní jméno.

9:2 Jeremiášovi. Viz Jr 25:11 a Jr 29:10. Sedmdesát let lze považovat budto za zaokrouhlený věk jednoho lidského života, anebo za přesné časové určení. Někteří toto období datují od 586 př.Kr. (zničení jeruzalémského chrámu Nabuchodonozorem) do 515 př.Kr. kdy byl dokončena rekonstrukce chrámu Zorobábelem (srv. pozn. 26). Jiní považují za začátek 70 let první rok Danielova zajetí (604 př.Kr., srv. pozn. 1:1). Není pochyb, že Daniel byl obeznámen s Izaiášovým proroctvím o propuštění Izraele z otroctví pohanským vládařem jménem Cýros (Iz 44:28; Iz 45:1–13). Viz čl. Cýros je můj pastýř Iz 44. Daniel považuje Cýrovo propuštění za rok naplnění Jeremiášova proroctví, podobně jako autor kniha Paralipomenon !!! DOPSAT !!! [včetně pro Letopisů] (2Pa 36:22). V literatuře starého Blízkého Východu bylo 70 let standardní dobou trestu božstva nad neposlušným lidem. Tento čas mohl být prodloužen nebo zkrácen podle reakce lidí (viz Jr 18:7–10; viz též Úvod k prorockým knihám). Proto určitá flexibilita v aplikaci číslce 70 různými biblickými autory není překvapivá.

9:3 Modlitbou. Daniel byl zděšen, protože věděl, že Izrael byl 70 let v zajetí za trest pro své hříchy, ale ani po 70 letech se od svých hříchů neodvrátil. Srv. pozn. 11.

9:4–19 Danielova modlitba vyrůstá z chápání vztahu s Bohem jako smluvního (požehnání za poslušnost a prokletí za neposlušnost; viz zejména vv. 5, 7, 11–12; Lv 26:14–45; Dt 28:15–68; Dt 30:1–5). Podobnou modlitbu předkládá Boží lid v Neh 9:6–38. Modlitbu tvoří čtyři části: (1) uctívání (v. 4); (2) doznání hříchů (vv. 5–11a); (3) uznání Boží spravedlnosti a zaslouženosti trestu (vv. 11b–14) a (4) prosba o Boží slitování, opřená o Jeho jméno, království a vůli (vv. 15–19). Modlitba stojí na Božích zaslíbeních (v. 2), je pronesena zkroutěným duchem (v. 3) a ukazuje tak vzor náležitých prvků účinné modlitby.

před oči naše skrze služebníky své proroky. ¹¹Nýbrž všickni Izraelští přestoupili zákon tvůj a odvrátili se, aby neposlouchali hlasu tvého; protož vylito jest na nás to prokletí a klatba, kteráž jest zapsána v zákoně Mojžíše služebníka Božího, nebo jsme zhřešili proti němu. ¹²Pročež splnil slovo své, kteréž mluvil proti nám a proti soudcům našim, kteříž nás soudili, a uvedl na nás toto zlé veliké, jehož se nestalo pode vším nebem, jakéž se stalo v Jeruzalémě. ¹³Tak jakž zapsáno jest v zákoně Mojžíšově, všechno to zlé přišlo na nás, a však ani tak jsme se nekořili před tváří hněvivou Hospodina Boha našeho, abychom se odvrátili od nepravosti svých, a šetrili pravdy jeho. ¹⁴Protož neobmeškal Hospodin s tím zlým, ale uvedl je na nás; nebo spravedlivý jest Hospodin Bůh náš ve všech skutcích svých, kteréž činí, jehož hlasu poslušni jsme nebyli. ¹⁵Nyní však, ó Pane Bože náš, kterýž jsi vyvedl lid svůj z země Egyptské rukou silnou, a způsobils sobě jméno, jakéž jest dnešního dne, zhřešili jsme, bezbožně jsme činili. ¹⁶Ó Pane, podlé vši tvé dobrotivosti nechť se, prosím, odvrátí hněv tvůj a prchlivost tvá od města tvého Jeruzaléma, hory svatosti tvé; nebo pro hříchy naše a pro nepravosti otců našich Jeruzalém a lid tvůj v pohanění jest u všech, kteříž jsou vůkol nás. ¹⁷Nyní tedy, ó Bože náš, vyslyš modlitbu služebníka svého, a pokorné prosby jeho, a zasvěť tvář svou nad svatyni svou spuštěnou, pro Pána. ¹⁸Nakloň, Bože můj, ucha svého a slyš, otevři oči své a viz zpuštění naše i města, kteréž jest nazváno od jména tvého; nebo ne pro nějaké naše spravedlnosti padající, pokorné prosíme tebe, ale pro milosrdenství tvá mnohá. ¹⁹Vyslyšíš, ó Pane, Pane, odpusť, Pane, pozoruj a učin; neprodlévej pro sebe samého, můj Bože, nebo od jména tvého nazváno jest město toto i lid tvůj.

²⁰Ještě jsem mluvil a modlil se, a vyznával hřích svůj i hřích lidu svého Izraelského, a padna, pokorně jsem se modlil před tváří Hospodina Boha svého, za horu svatosti Boha svého, ²¹Ještě, pravím, mluvil jsem při modlitbě, a muž ten Gabriel, kteréhož jsem viděl v tom vidění na počátku, rychle přiletěl, dotekl se mne v čas oběti večerní. ²²A slouže mi k srozumění, mluvil se mnou a řekl: Danieli, nyní jsem vyšel, abych tě naučil vyrozumívati tajemstvím. ²³Při počátku pokorných proseb tvých vyšlo slovo, a já jsem přišel, abych je oznámil, nebo jsi velmi milý; pročež pozoruj slova toho, a rozuměj vidění tomu.

²⁴Sedmdesáte téhodnů odečteno jest lidu tvému a městu svatému tvému k zabránění převrácenosti a k zapečetění hříchů, i vyčištění nepravosti a k přivedení spravedlnosti věčné, a k zapečetění vidění i prorocství, a ku pomazání Svatého svatých. ²⁵Věziž tedy a rozuměj, že od vyjití výpovědi o navrácení a o vystavení Jeruzaléma až do Mesiáše vývody bude téhodnů sedm, potom téhodnů šedesáte dva, když již zase vzdělána bude ulice a příkopa, a ti časové budou přenesnadní. ²⁶Po téhodnech pak těch šedesáti a dvou zabit bude Mesiáš, však jemu to nic neuškodí; nýbrž to město i tu svatyni zkazí, i lid ten svůj budoucí, tak že skončení jeho bude hrozné, ano i do vykonání boje bude boj stálý všelijak do vyplnění. ²⁷Utvrdí však smlouvu mnohým v téhodni posledním, u prostřed pak toho téhodne učiní konec oběti zápalné i oběti suché; a skrze vojsko ohavné, až do posledního a uloženého poplénění hubící, na popléněné vylito bude zpuštění.

9:11 Mojžíše. Danielovi bylo jasné, že když si Izrael nevzal ponaučení ze sedmdesátiletého otroctví, čeká ho sedminásobný trest, jak píše Mojžíš (Lv 26:18, 21, 24, 28). Národ bude sloužit cizincům 490 dalších let. Historie nás učí, že tato lhůta byla Boží milostí o něco zkrácena (srv. Jr 18:8). **!!! DOPSAT !!!**

9:21 Gabriel. Viz pozn. 8:16.

9:24 Sedmdesáte téhodnů. Sedmdesát „týdnů“ let je 490 let (70×7). **9:25–27** „Sedmdesát týdnů“ let je rozděleno do tří menších celků o délce: 49 let („téhodnů sedm“, v. 25); 434 let („šedesáti a dvou“, v. 26) a 7 let („v téhodni posledním“, v. 27). Vykладаči se rozcházejí v otázce, zda tyto části tvoří navazující sekvenci, nebo zda jsou odděleny nějakými časovými intervaly. Pokusy srovnat chronologii příliš přesně selhávají, protože počty let byly zamýšleny jako zaokrouhlená čísla, reprezentující období. Přestože Danielovy kalkulace nemohou být brány jako precizní, základní vzorec je zřetelný bez nebezpečí spekulací: Po pokynu obnovit Jeruzalém (v. 25) následuje „sedm týdnů“, tedy 49 let, během nichž byla rekonstrukce Jeruzaléma dokončena (viz knihy Ezdráš a Nehemiáš). Poté následovalo „šedesát dva týdnů“, tedy 434 let (v. 25), během nichž bude zabit Mesiáš (v. 26; viz pozn. 26). Poslední „jeden týden“ (v. 27) bude naplněn v blízkosti doby Kristovy pozemské služby. Pokud by zkáza verše 27 měla znamenat destrukci chrámu Římany v roce 70 po Kr., pak součet „týdnů“ nevychází bez mezer mezi nimi. To by se dalo přičíst Boží milosti, která původní lhůtu zkrátala (viz pozn. 11).

9:26 Mesiáš ... svatyni. Podle tohoto prorocství bude Mesiáš zabit před zničením jeruzalémského chrámu. Druhý chrám, který po návratu

z babilónského zajetí obnovil Zorobábel (Ezd 5:2; Ezd 6:15; Za 1:12; Za 4:9) a který v roce 20 př. Kr. ještě rozšířil Herodes ve snaze zavděčit se Židům, byl srovnán se zemí Římany v roce 70 po Kr. a od té doby nebyl nikdy obnoven. Na jeho místě dnes stojí mešita; není žádá naděje, že by mohl být znovu zbudován, aby před jeho dalším zničením mohl být zabit Mesiáš. Příchod Mesiáše musíme hledat mezi 20 př. Kr. a 70 po Kr.

Lid ten. Narážka budto na řeckého Antiocha IV. Epifana jakožto předchůdce římského generála Tita (viz Úvod: Záměr a zvláštnosti.), anebo přímo na Tita a jeho armádu, která zničila Jeruzalém v roce 70 po Kr. **9:27 Smlouvu.** Nevyjádřený podmět „on“ je nejpravděpodobněji Mesiáš anebo „vůdce“ z verše 26. Náзор, že je zde řeč dohodě mezi Antikristem a židovským národem, shromážděným v Zemi v době „velkého pronásledování“, je sice populární, leč méně pravděpodobný. **Učiní konec oběti zápalné i oběti suché.** Pravděpodobně ukončení sz obětního systému Kristovou zástupnou obětí jednou provždy a pro všechny (viz Iz 53:10; Ř 12:1). Je však také možné, že se zde mluví o znesvěcení chrámu Antiochem IV. Epifanem nebo Titem (viz pozn. 26.). Někteří zastávají méně pravděpodobný pohled, že je řeč o Antikristově zákazu náboženských praktik obecně shromážděnému Izraeli po třech a půl letech (Zj 11:2; 12:6, 14) „velkého pronásledování“.

Poplénění hubící. Patrně zkáza chrámu Antiochem IV. nebo Titem (viz pozn. 26 a Úvod: Záměr a zvláštnosti). Podobné fráze se vyskytují v 8:13; 11:31 a 12:11 (viz poznámky k nim), stejně jako v 1Mak 1:54. Da 8:3 a 1Mak 1:54 odkazují k Antiochovi IV. Daniel používá stejný

Muž ve lněném oděvu

10 Léta třetího Cýra krále Perského, zjeveno bylo slovo Danielovi, kterýž sloul jménem Baltazar, a pravé bylo slovo to, i uložený čas dlouhý, a rozum toho slova i smysl zjeven jemu u vidění.

²V těch dnech já Daniel kvílil jsem za tři téhodny dnů. ³Pokrmu pochotného jsem nejedl, ani maso ani víno nevešlo do úst mých, aniž jsem se mastí mazal, až se vyplnili dnové tři téhodnů.

⁴Dne pak dvadcatého čtvrtého měsíce prvního, když jsem byl na břehu řeky veliké, to jest Hiddekel. ⁵Pozdvih očí svých, viděl jsem, a aj, muž jeden oděný v roucho lněné, a bedra jeho přepásaná byla zlatem ryzím z Ufaz. ⁶Tělo pak jeho jako tarsis, a obličej jeho na pohledění jako blesk, a oči jeho podobné pochodním hořícím, a ramena jeho i nohy jeho na pohledění jako měď vypulovaná, a zvuk slov jeho podobný zvuku množství. ⁷Viděl jsem pak já Daniel sám vidění to, ale muži ti, kteříž se mnou byli, neviděli toho vidění, než hrůza veliká připadla na ně, až i utekli, aby se skryli. ⁸Pročež já zůstal jsem sám, a viděl jsem vidění to veliké, ale nezůstalo i ve mně síly, a krása má změnila se, a porušila na mně, aniž jsem mohl zadržeti síly. ⁹Tedy slyšel jsem zvuk slov jeho, a uslyšav zvuk slov jeho, usnul jsem tvrdě na tváři své, na tváři své na zemi. ¹⁰V tom aj, ruka dotkla se mne, a pozdvihla mne na kolena má a na dlaně rukou mých. ¹¹I řekl mi: Danieli, muži velmi milý, pozoruj slov, kteráž já mluvíti budu tobě, a stůj na místě svém, nebo nyní poslán jsem k tobě. A když promluvil ke mně slovo to, stál jsem, třesa se. ¹²Pročež řekl mi: Nebojž se, Danieli; nebo od prvního dne, jakž jsi přiložil srdce své, abys rozuměl, a trápil se před Bohem svým, vyslyšána jsou slova tvá, a já přišel jsem příčinou slov tvých. ¹³Ale kníže království Perského postavovalo se proti mně za jedenmecítma dnů, až aj, Michal, jeden přední z knížat, přišel mi na pomoc; protož jsem já zůstával tam při králích Perských. ¹⁴Již pak přišel jsem, ať bych oznámil, co potkati má lid tvůj v potomních dnech; nebo ještě vidění bude o těch dnech.

¹⁵A když mluvil ke mně ta slova, sklopiv tvář svou k zemi, oněměl jsem. ¹⁶A aj, jako podobnost člověka dotkla se rtů mých, a otevřev ústa svá, mluvil jsem a řekl tomu, kterýž stál naproti mně: Pane můj, příčinou toho vidění obrátili se bolesti mé na mne, a aniž jsem síly zadržeti mohl. ¹⁷Jakž tedy bude moci služebník Pána mého takový mluvíti se Pánem mým takovým, poněvadž ve mně od toho času, ve mně, pravím, nezůstalo síly, ani dchnutí nepozůstalo ve mně? ¹⁸Pročež opět dotkl se mne na pohledění jako člověk, a posilnil mne. ¹⁹A řekl: Neboj se, muži velmi milý, pokoj tobě, posilň se, posilň se, pravím. Když pak on mluvil se mnou, posilněn jsa, řekl jsem: Necht' mluví Pán můj, nebo jsi mne posilnil. ²⁰I řekl: Víš-liž, proč jsem přišel k tobě? Nebo již navrátím se, abych bojoval s knížetem Perským. A já odcházím, a aj, kníže Řecké přitáhne. ²¹Ale oznámím to, což jest zapsáno v psání pravdomluvném; nebo ani jednoho není, ješto by sobě zmužile počínal se mnou v těch věcech, kromě Michala knížete vašeho.

Výklad vidění o posledních dnech

11 A tak já léta prvního Daria Médského postavil jsem se, abych ho zmocňoval a posiloval. ²Již pak oznámím pravdu: Aj, ještě tři králové kralovati budou v Perské zemi; potom čtvrtý zbohatne bohatstvím velikým nade

jazyk k popisu toho, kdo znesvětil chrám v blízkosti doby Mesiášovy. Ježíš na tuto ohavnost naráží v **Mt 24:15** a **Mk 13:14**.

10:1–12:13 *Vize budoucnosti Božího lidu.* Zde prorok obrací pozornost k závěrečné, delší vizi, zaměřené na vládu Antiocha IV. Epifana (viz Úvod: Záměr a zvláštnosti) i na dobu po něm. Tento materiál se dělí na 4 hlavní části: (1) andělova zvěst Danielovi (**10:1–11:1**), (2) události od Daniela po Antiocha IV. Epifana (**11:2–20**), Vláda Antiocha IV. Epifana (**11:21–12:3**) a závěrečné poselství k Danielovi (**12:4–13**).

10:1 Léta třetího Cýra krále Perského. V roce 537 př. Kr. Viz pozn. 1:21; 5:30; 6:1 a 9:1. Tou dobou byli někteří Izraelité zpátky v Zemi, kde budovali chrám (**Ezd 1:1–4**; 3:8), avšak rekonstrukci budou nuceni brzy pozastavit (**Ezd 4:24**).

10:2 Kvílil. Pravděpodobný důvod Danielova zármutku byl stav Jeruzaléma (**Neh 1:4**; **Iz 61:3–4**; **64:8–12**; **66:10**).

10:5 Muž ... oděný v roucho lněné. Verše 5 a 6 nabízejí detailní popis anděla, snad Gabriela (**9:2**) nebo toho, kdo ke Gabrielovi mluvil (**8:16**). Jeho zjev je podobný slávě Pána (**Ez 1:26–28**; **Zj 1:12–16**). Další zmínky o andělech jsou např. **Sd 13:6**; **Ez 9:2–3**; **10:2** nebo **Lk 24:4**.

10:7 Hrůza veliká. Srv. **Iz 6:5** a **Lk 5:8**.

10:12 Jsi přiložil srdce své, abys rozuměl. Danielova moudrost nebyla náhodná; usiloval o ni celým srdcem (srv. **Jr 29:16**).

10:13 Kníže království Perského. Teritoriální démon, Satanův anděl, okupující Persii. V anglických Biblích nese označení "Prince of Persia." Populární videohra a film téhož jména jsou typickou ukázkou

zpohanštění kultury, kdysi křesťanské; lze je považovat za oslavu tohoto staršího démona. Srv. **Jb 1:6–12**; **Ž 82**; **Iz 24:21**; **Lk 11:14–26**. Nebeské zástupy bojují proti nepříteli za Boží lid i jinde v Písmu; viz např. **Sd 5:20**; **2Kr 6:15–18**; **Ž 103:20–21**. Archanděl Michael je ve verši 12:1 označen jako „kníže veliké, kterýž zastává synů lidu tvého". **Jednemecítma dnů.** Když se modlíme, uvádíme do pohybu souvislosti v neviditelném světě, o jakých většinou nemáme ani nejmenší tušení. Srv. **Ef 6:12** a **Zj 12:7–9**.

Michal. Význam jména zní: „Kdo je jako Bůh?" Tento archanděl je v **Ju 9** a ve **Zj 14:7** vyličen jako velitel nebeské armády andělů.

10:20 S knížetem Perským. Viz pozn. 13.

Kníže Řecké. Teritoriální démon nad Řeckem (srv. pozn. 13; viz **Jn 14:30**; **Ef 6:12**). Přestože Persie i Řecko budou Božímu lidu vládnout (a často ho budou utiskovat, srv. pozn. 8:9), Daniel si díky svým vizím připomenul, že jejich moc bude omezi, ba usměrní Bůh, jehož záměry se nakonec vždy uskuteční.

10:21 V psání pravdomluvném. Metafora pro Boží vševědoucnost a všemohoucnost. Srv. **Zj 20:12**.

11:2–20 Od Daniela po Antiocha IV. Epifana. Zjevení, dané Danielovi v **11:2–20**, se zabývá blízkovýchodními dějinami ode dnů Danielových až po dobu Antiocha IV. Epifana. Prorokova vize je neobyčejně detailní; líčí souvislosti mezi událostmi mnohem složitější, než jaké bývají běžně prorokům zjevovány. Tyto podrobnosti upoutávají pozornost původních čtenářů a svědčily ve prospěch Danielovy důvěryhodnosti. **11:2 Tři králové.** Kambýsés II. (Kýrův syn, 529–523 př. Kr.), Pseudo-

všecky, a když se zmocní v bohatství svém, vzbudí všechny proti království Řeckému. ³I povstane král mocný, kterýž bude mít panství široké, a bude činiti podle vůle své. ⁴Když se pak zmocní, potřeno bude království jeho, a rozděleno bude na čtyři strany světa, však ne mezi potomky jeho, aniž bude panství jeho takové, jakéž bylo; nebo vykořeněno bude království jeho, a jiným mimo ně se dostane. ⁵Pročež posilní se král polední, ano i jedno z knížat jeho, a mocnější bude nad něho, a panovati bude; panství široké bude panství jeho. ⁶Po některých pak letech spřízní se; nebo dcera krále poledního dostane se za krále půlnočního, aby učinila příměří. Ale neobdrží síly ramene, aniž on ostojí s ramenem svým, ale vydána bude ona i ti, kteříž ji přivedou, i syn její, i ten, kterýž ji posilňoval v ty časy. ⁷Potom povstane z výstřelku kořenů jejích na místo jeho, kterýž přitáhne s vojskem svým, a udeří na pevnost krále půlnočního, a přičiní se, aby se jich zmocnil. ⁸Nadto i bohy jejích s knížaty jejích, s nádobami drahými jejích, stříbrem a zlatem v zajetí zavede do Egypta, a bude bezpečen za mnoho let před králem půlnočním. ⁹A tak přijde do království král polední, a navrátí se do země své.

¹⁰Ale synové onoho válčiti budou, a seberou množství vojsk velikých. A nenadále přijda, jako povodeň procházeti bude, a navracuje se, válkou dotíratí bude až k jeho pevnostem. ¹¹Pročež rozdrážděn jsa král polední, vytáhne, a bojovati bude s ním, s králem půlnočním, a sšikuje množství veliké, i bude vydáno množství to v ruku jeho. ¹²I pozdvihne se množství to, a povýší se srdce jeho, a ačkoli porazí na tisíce, a však se nezmocní. ¹³Potom navrátě se král půlnoční, sšikuje množství větší než prvé, a po dokonání času některých let, nenadále přijde s vojskem velikým a s dostatkem hojným. ¹⁴V těch časích mnozí se postaví proti králi polednímu, ale synové nešlechtní z lidu tvého zhubeni budou, a pro stvrzení vidění tohoto padnou. ¹⁵Nebo přitáhne král půlnoční, a vzdělaje náspy, dobude měst hrazených, tak že ramena poledního neostojí, ani lid vybraný jeho, aniž budou mít síly k odpírání. ¹⁶A přitáhne proti němu, bude činiti podle vůle své, a nebude žádného, ješto by se postavil proti němu. Postaví se také v zemi Judské, kterouž docela zkazí rukou svou. ¹⁷Potom obrátí tvář svou, aby přitáhla s mocí všeho království svého, a ukazuje se jako by vše upřímě jednal, dovede něčeho. Nebo dá jemu krásnou pannu, aby ho zahubil skrze ni, ale ona nedostojí aniž bude držeti s ním. ¹⁸Zatím obrátí tvář svou k ostrovům, a dobude mnohých, ale vůdce přítrž učiní pohanění jeho, anobrž to hanění jeho na něj

-Smerdis (vydával se za Kýrova syna Smerdisa, poté, co ho zavraždil jeho bratr Kambýsés) neboli Gaumáta (523–522 př.Kr.) a Darius I. (522–486 př.Kr.).

Čtvrtý. Xerxés I. (485–464 př.Kr.), totožný s Asverem z [Est 1:1](#).

Zbohatne bohatstvím velikým. Viz [Est 1:4](#).

Vzbudí všechny proti království Řeckému. Roku 480 př.Kr. vedl Xerxés proti Řecku sérii zprvu úspěšných výprav a námořních bitev. Později však byla část perského loďstva poražena v bitvě u Salaminů a roku 479 př.Kr. byla i perská pozemní armáda poražena v bitvě u Platájí. Téhož roku v bitvě u mysu Mykalé byla zahnána na ústup perská královská flotila.

11:3 Král mocný. Alexandr Veliký (336–323 př.Kr.). Srv. [pozn. 7:6](#); [8:5](#) a [8](#).

11:4 Na čtyři strany světa. Viz [pozn. 7:6](#) a [8](#).

11:5 Posilní se král polední. Ptolemaios I. Sótér (323–285 př.Kr.). **Jedno z knížat jeho, a mocnější bude nad něho.** Seleukos I. Nikátor (311–280 př.Kr.) se oddělil od Ptolemaia, stal se králem Babylóna a ovládal území od Sýrie na západě po řeku Indus na východě.

11:6–20 Verše 6–20 obsahují detailní předpověď vztahů mezi králem Severu (Seleukovská říše) a králem Jihu (Ptolemaiovské království). Tato sekce může být rozdělena do tří částí: (1) události v souvislosti s Laodikou a Berenikou ("vv." 6–9); (2) kariéra Antiocha III. ([vv. 10–19](#)) a (3) vláda Seleuka IV. ([v. 20](#)).

11:6 Dcera krále poledního. Berenika, dcera Ptolemaia II. Filadelfa (285–246 př.Kr.).

Aby učinila příměří. Ve druhé syrské válce (někdy po roce 260 př. Kr.), vedené seleukovským vládcem Antiochem II. Theem, utrpěl Ptolemaios II. Filadelfos ztrátu egyptských držav na maloasijském pobřeží a nakonec souhlasil s mírem. Ten byl zpečetěn, když se Antiochos II. Theos kolem r. 250 př.Kr. oženil s jeho dcerou Berenikou.

Vydána bude. Bývalá manželka Antiocha II. Laodika iniciovala spiknutí, jež vyústilo vraždou otravou Bereniky, Antiocha II. i jejích syna v kojeneckém věku.

11:7 Povstane. Ptolemaios III. Euergetés (246–221 př.Kr.), bratr zavražděné Bereniky (viz [pozn. 6](#)). Coby faraon (třetí z dynastie Ptolemaiovců) podpořil pořízení překladu hebrejského SZ do řečtiny, známého jako Septuaginta (LXX).

Udeří na pevnost krále půlnočního. Ptolemaios III. napadl seleukov-

skou říši, obsadil Antiochii a nakonec dosáhl Babylónu. Dal popravit Laodiku (viz [pozn. 6](#)) a vrátil se do Egypta se značnou kořistí (srv. [v. 8](#)).

11:9 Král půlnoční přijde ... král polední, a navrátí se do země své. Narážka na neúspěšné tažení Seleuka II. Kallinika (246–226 př.Kr.), syna Laodiky (viz [pozn. 6](#)), proti ptolemaiovskému Egyptu.

11:10 Synové. Seleukos III. Keranus (226–223 př.Kr.) a Antiochos III. Megás (223–187 př.Kr.).

Válčiti budou, a seberou množství vojsk velikých. Antiochos III. válčil s Ptolemaiovcí od 222–187 př.Kr. a na čas získal nadvládu nad Kanánem a západní Sýrií.

Pevnost. Patrně Rafia, ptolemaiská pevnost v jižním Kanánu (na jihu dnešního pásma Gazy). K hlavní bitvě zde došlo roku 217 př.Kr.

11:11 Král polední. Ptolemaios IV. Filopatór (221–203 př.Kr.).

S králem půlnočním. Antiochos III. Megás (223–187 př.Kr.; srv. [pozn. 10](#)). V bitvě u Rafie 217 př.Kr. utrpěl těžké ztráty (1400 mužů).

11:13 Sšikuje množství větší než prvé. Antiochos III. v alianci s Filipem V. Makedonským vybudoval ještě větší armádu k invazi na Ptolemaiovská území. Ptolemaios IV. Filopatór zemřel za neobjasněných okolností a nahradil ho jeho čtyřletý syn Ptolemaios V. Epifanés (203–181; srv. [pozn. 17](#)).

11:15 Dobude měst hrazených. Vítězství Antiocha III. nad egyptským generálem Scopasem v bitvě u Sidonu v r. 198 př.Kr. To znamenalo konec vlády Ptolemaiovců v oblasti, které se teprve později začalo říkat Palestina.

11:16 V zemi Judské. Tj. v Zemi zaslíbené (viz [vv. 41, 45; 8:9](#)).

11:17 Dá jemu krásnou pannu. Kleopatra, dcera Antiocha III. (nezaměnit s nejslavnější nositelkou tohoto jména, o pět generací mladší Kleopatrou VII. Egyptskou), byla roku 194 př.Kr. v Rafii (srv. [pozn. 10 a 11](#)) provdána za tehdy šestnáctiletého krále Ptolemaia V.

Ona nedostojí aniž bude držeti s ním. Kleopatra se spojila s Egyptany proti svému otci. Ve snaze zmařit Antiochovy snahy o uchvacení pobřežních měst Malé Asie hledala pomoc u Římanů.

11:18 Vůdce přítrž učiní pohanění jeho. Římský generál Lucius Cornelius Scipio porazil Antiocha III. v několika bitvách a donutil ho postoupit Malou Asii římské nadvládě (Apamejský mír, 188 př.Kr.). V té době byl druhý syn Antiocha III., který bude později znám jako Antiochos IV. Epifanés, odvečen jako rukojmí do Říma.

obrábí. ¹⁹Pročež obrátí tvář svou k pevnostem země své, ale klesne a padne, i zahyne. ²⁰I povstane na místo jeho v slávě královské ten, kterýž rozešle výběrčí, ale ten po nemnohých dnech potřín bude, a to ne v hněvě, ani v boji.

²¹Na místě tohoto postaví se nevzácný, ačkoli nevloží na něj ozdoby královské, a však přijda pokojně, ujme království skrze úlisnost. ²²A rameny jako povodní zachváceni budou před obličejem jeho mnozí, a potříní budou jako i ten vůdce, kterýž s ním smlouvu učinil. ²³Nebo v tovaryšství s ním vejda, prokáže nad ním lest, a přijeda, zmocní se království s malým počtem lidu. ²⁴Bezpečně také i do neúrodnějších míst té krajiny vpadne, a činiti bude to, čehož nečinili otcové jeho, ani otcové otců jeho; loupež a kořisti a zboží jim rozdělí, ano i proti pevnostem chytrosti své vymýšleti bude, a to do času.

²⁵Potom vzbudí sílu svou a srdce své proti králi polednímu s vojskem velikým, s nímž král polední vojensky se potýkati bude, s vojskem velikým a velmi silným, ale neostojí, proto že vymyslí proti němu chytrost. ²⁶Nebo kteříž jídají pokrm, potrou jej, když vojsko onoho se rozvodní; i padnou, zbiti jsouce mnozí. ²⁷Tehdáž obou těch králů srdce bude činiti zlé, a za jedním a týmž stolem lež mluvíti budou, ale nepodaří se, proto že cíl uložený na jiný ještě čas odložen. ²⁸A protož navrátí se do země své s zbožím velikým, a srdce jeho bude proti smlouvě svaté. Což učině, navrátí se do země své.

²⁹V uložený čas navrátě se, potáhne na poledne, ale to nebude podobné prvnímu ani poslednímu. ³⁰Nebo přijdou proti němu lodí Citejské, pročež bude jej to boleti, tak že opět zlobiti se bude proti smlouvě svaté. Což učině, navrátí se, a srozumění míti bude s těmi, kteříž opustili smlouvu svatou. ³¹A vojska veliká podlé něho státi budou, a poškvří svatyně a pevnosti; odejmou také obět ustavičnou, a postaví ohavnost zpuštění, ³²Tak aby ty, kteříž se bezbožně proti smlouvě chovati budou, v pokryství posiloval úlisnostmi, lid pak, kterýž zná Boha svého, aby jímali. Což i učiní. ³³Pročež vyučující lid, vyučující mnohé, padati budou od meče a ohně, zajetí a loupeže za mnohé dny. ³⁴A když padati budou, malou pomoc míti budou; nebo připojí se k nim mnozí pochlebně. ³⁵Z těch pak, kteříž jiné vyučují, padati budou, aby prubování a čištění a bílení byli až do času jistého; neboť to ještě potrvá až do času uloženého.

³⁶Král zajisté ten bude činiti podlé vůle své, a pozdvihne se a zvelebí nad každého boha, i proti Bohu nade všemi bohy nejsilnějšímu mluvíti bude divné věci; a šťastně se mu povede až do vykonání prchlivosti, ažby se to, což uloženo jest, vykonalo. ³⁷Ani k bohům otců svých se nenakloní, ani k milování žen, aniž k komu z bohů se nakloní, proto že se nade všecko velebiti bude. ³⁸A na místě Boha nejsilnějšího ctíti bude boha, kteréhož neznali otcové jeho; ctíti bude zlatem a stříbrem, a kamením drahým a klénoty. ³⁹A tak dovede toho,

11:20 Na místo jeho. Antiocha III. vystřídal na trůnu jeho starší syn Seleukos IV. Filopatér (187–175 př.Kr.).

Výběrčí. Heliodor (viz 2Mak 3:7–40).

11:21–12:3 Vláda Antiocha IV. Epifana. Zde se Daniel soustředí na zachycení života Antiocha IV. Epifana, který pronásledoval Židy a znevětil chrám. Ukazuje jeho nástup k moci a charakter (21–24); kariéru (25–31); situaci Božího lidu pod jeho nadvládou (32–35); smutí jeho náboženského postoje (36–39); jeho ambice (40–45) a jeho porážku (12:1–3).

11:21 Nevzácný. Neslavný Antiochos IV. Epifanés (175–164 př.Kr.), bratr Seleuka IV., nikoli však jeho legitimní nástupce, protože Seleukos IV. měl syna Demetria Sotéra, známého též jako Demetrius I. Viz vv. 23–24 a pozn. 8:9–14.

11:22 I ten vůdce ... smlouvu. Snad odkaz na zavraždění velekněze Oniáše III. v Jeruzalémě podporovateli Antiocha IV. v roce 171 př.Kr. (srv. 2Mak 1:16–19).

11:25 Králi polednímu. Tento jižní král je Ptolemaios VI. Filométor (181–146 př.Kr.), syn Ptolemaia V. a Kleopatry (viz pozn. 17).

Neostojí. Antiochos IV. porazil Ptolemaia VI v bitvě u Pelúsia (srv. 1Mak 1:16–19).

11:28 Odvetou za jeruzalémské intriky proti svým podporovatelům vyplnil Antiochos IV. chrám po cestě z Egypta zpět do Antiochie v Sýrii (srv. 1Mak 1:20–28).

11:29 Potáhne na poledne. Antiochos IV. napadl Egypt znovu v roce 168 př.Kr.

11:30 Přijdou proti němu lodí Citejské. Když po vpádu do Egypta Antiochos IV. obléhal Alexandrii, Římané, znepokojeni jeho postupem, k němu vyslali poselstvo v čele s Gaiem Popiliem, které mělo dojednat mír mezi ním a egyptským králem Ptolemaiem VI. (srv. pozn. 25). Antiochos po přečtení usnesení senátu požádal Popilia, aby mohl dokument probrat se svými společníky. Gaius Popilius Laenas však místo toho nakreslil svou holi kolem krále kruh a zakázal mu z něj vystoupit, dokud na usnesení senátu neodpoví. Antiocha jeho jednání natolik

vyvedlo z míry, že nakonec souhlasil se všemi římskými požadavky a uzavřel s Ptolemaiem VI. mír, s vojskem ustoupil z Egypta zpět do Sýrie a dokonce vyklidil i Kypr, který nedlouho předtím na Egypťanech dobyl.

Zlobiti se bude proti smlouvě svaté. Antiochos byl rozhodnut zcela vymýtit židovské náboženství.

11:31 Odejmou také obět ustavičnou. Znesvěcení chrámu v prosinci 168 př.Kr. Antiochem IV. (srv. 1Mak 1:54, 59; 2Mak 6:2); viz pozn. 8:11; 9:27; 12:11.

11:32 Lid pak, kterýž zná Boha svého. Ti, kdo se Antiochovi IV. vzepřeli a zůstali Bohu věrni až k smrti (viz 1Mak 1:54, 59; 2Mak 6:2). Věrnost znamená obět (srv. gl. Lv 16:15; Kaz 1:9).

11:34 Malou pomoc. Snad odkaz na starého kněze Matatiáše a jeho pět synů (Jan, Šimon, Juda, Eleazar a Jonatan), kteří vedli partyzánskou válku proti Antiochovi IV. Matatiáš zemřel v roce 166 př.Kr. Jeho synové pokračovali v boji a prosluli jako „Makabejští“. Pod vedením Judy Makabejského dosáhli vítězství v roce 165 př.Kr., kdy chrám byl vyčištěn a denní oběti obnoveny (srv. 1Mak 4:36–39).

11:35 Do času jistého ... až do času uloženého. Viz pozn. 8:17.

11:36–12:3 Král bude zničen na hoře Sion, přímo v srdci Svaté země (vv. 44–45). Jeho porážka je vylíčena v souvislosti s absolutním koncem dějin. Protože však tato proroctví (dosud) nenalezla svá naplnění v historii, je těžké odhadnout, nakolik doslovná či metaforická interpretace je na místě; při výkladu je zapotřebí obezřetnosti. Určité detaily v 11:36–12:3 nelze sladit s dobou Antiocha IV. Z toho důvodu mnoho evangelikálů chápe tyto verše jako popis Antikrista, který bude pronásledovat Boží lid těsně před druhým Kristovým příchodem (srv. 12:1–3). Tato interpretace však předpokládá časový interval mezi událostmi, zachycenými verši 11:21–35 a 11:36–12:13 značně prodloužený, což text nikde nenaznačuje. Nelze vyloučit, že naplnění těchto proroctví bylo odvráceno, pozměněno či odloženo (srv. Úvod k proročím).

11:36 Až do vykonání prchlivosti. Podobně jako v 8:17 a 11:35, i dobu pronásledování má Bůh pod svou kontrolou.

že pevnosti Nejsilnějšího budou boha cizího, a kteráž se mu viděti bude, poctí slávou, a způsobí, aby panovali nad mnohými, a zemi rozdělí místo mzdy.

⁴⁰Při dokonání pak toho času trkati se s ním bude král polední, ale král půlnoční oboří se na něj s vozy a s jezdci a lodími mnohými, a přitáhne do zemí, jako povodeň projde. ⁴¹Potom přitáhne do země Judské, a mnohé země padnou. Tito pak ujdou ruky jeho, Idumejští a Moábští, a prvotiny synů Ammon. ⁴²A když ruku svou vztáhne na země, ani země Egyptská nebude moci jeho zniknouti. ⁴³Nebo opanuje poklady zlata a stříbra, a všechny klénoty Egyptské; Lubímští také a Mouřenínové za ním půjdou. ⁴⁴V tom noviny od východu a od půlnoci přestraší jej; pročež vytáhne s prchlivostí velikou, aby hubil a mordoval mnohé. ⁴⁵I rozbije stany paláce svého mezi mořemi, na hoře okrasy svatosti; a když přijde k skonání svému, nebude mítí žádného spomocníka.

Poslední věci zůstanou tajemstvím

Toho času postaví se Michal, kníže veliké, kterýž zastává synů lidu tvého, a bude čas ssouzení, jakéhož nebylo, jakž jest národ, až do toho času; toho, pravím, času vysvobozen bude lid tvůj, kdožkoli nalezen bude zapsaný v knize. ²Tuť mnozí z těch, kteříž spí v prachu země, procítí, jedni k životu věčnému, druzí pak ku pohanění a ku potupě věčné. ³Ale ti, kteříž jiné vyučují, stkví se budou jako blesk oblohy, a kteříž k spravedlnosti přivozují mnohé, jako hvězdy na věčné věky.

⁴Ty pak Danieli, zavři slova tato, a zapečeť knihu tuto až do času jistého. Mnozí budou pilně zpytovat, a rozmnoženo bude umění.

⁵Zatím viděl jsem já Daniel, a aj, jiní dva stáli, jeden z této strany břehu řeky, a druhý z druhé strany břehu též řeky. ⁶A řekl muži tomu oblečenému v roucho lněné, kterýž stál nad vodou té řeky: Když bude konec těm divným věcem? ⁷I slyšel jsem muže toho oblečeného v roucho lněné, kterýž stál nad vodou té řeky, an zdvihl pravici svou i levici svou k nebi, a přísáhl skrze Živého na věky, že po uložení času, a uložení časích, i půl času, a když do cela rozptýlí násilí lidu svatého, dokonají se všechny tyto věci. ⁸A když jsem já slyše, nerozuměl, řekl jsem: Pane můj, jaký konec bude těch věcí?

⁹Tedy řekl: Odejdi, Danieli, nebo zavřina jsou a zapečetěna slova ta až do času jistého. ¹⁰Přečišťování a bílení a prubování budou mnozí; bezbožní zajisté bezbožnost páchatí budou, aniž co porozumějí kteří z nich, ale moudří porozumějí. ¹¹Od toho pak času, v němž odjata bude oběť ustavičná, a postavena ohavnost hubící, bude dnů tisíc, dvě stě a devadesát. ¹²Blahoslavený, kdož dočká a přijde ke dnům tisíci, třem stům, třiceti a pěti. ¹³Ty pak odejdi k místu svému, a odpočívati budeš, a zůstaneš v losu svém na skonání dnů.

11:40 Dokonání pak toho času. Viz pozn. 8:17.

11:41 Do země Judské. Tj. do Kanánu; Země zaslíbené (viz vv. 41, 45; 8:9 a pozn. 16).

11:45 Když přijde k skonání svému, nebude mítí žádného spomocníka. Viz JI 3; Za 14:1–4; 2Te 2:8; Zj 16:13–16 a 19:11–21.

12:1 Toho času. Michal, andělský strážce Izraele, nedopustí pronásledování Božího lidu donekonečna. Ztrestá ty, kdo jeho lidem ubližují. **Michal, kníže veliké.** Viz pozn. 10:13.

Čas ssouzení. Viz Mt 24:21 a Mk 13:19, kde Ježíš navazuje na tato proctví o Antiochovi IV. a používá je jako typ (viz čl. *Typologie v Bibli Ř 5* na str. ??) římského obležení Jeruzaléma v r. 70 po Kr.

Vysvobozen bude lid tvůj. Vysvobození nemusí nutně znamenat záchranu před mučednictvím (srv. v. 2), ale vždy z moci Satanovy (srv. Mt 6:13 a 2Tm 4:18). Tyto verše ujišťují Boží lid o ochraně před

Satanovým pokušením dopadnout od víry v době pronásledování.

12:2 Procítí. Předpověď tělesného vzkříšení svatých i ztracených před Božím posledním soudem (Mt 25:46; Jn 5:28–29).

12:4 Zapečeť. Pečeť byla chápána jako známka autentičnosti (viz pozn. 8:26).

12:7 Času ... časích, i půl času. Viz pozn. 7:25.

12:8 Nerozuměl. Andělova odpověď (v. 7) na Danielovi otázku (v. 6) mu připadala nesrozumitelná, a tak otázku preformuloval.

12:11–12 Ohavnost hubící. Viz pozn. 9:27. Zvrácenosti Antiocha IV. slouží jako předobraz (viz čl. *Typologie v Bibli Ř 5* na str. ??) římského Tita v r. 70 po Kr.

1290 ... 1335 dnů. Ačkoliv anděl upřesnil svou odpověď (v. 7; viz pozn. 8), pro nás zůstává význam těchto časových údajů obestřen tajemstvím (srv. Dt 29:29).